

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2019/5-6 szám

Tartalom

Villám

- [Ki bátor is, hatalmas is...](#)
- [Ady Endre: A szamaras ember](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Kientibakori és Taszurincsi](#)
- [E.T.A. Hoffman: A kis Zaches, akit Zinnobernek neveztek](#)
- [Olajos István: Cum Deo pro Patria et Libertate](#)
- [Dull Ernő: Bibliotheca Corviniana](#)
- [Ballai László: Kommentárok egy Ady-kódexhez](#)
- [Ady Endre: Jegyzetek a napról \(Akiknek Kossuth üzent\)](#)
- [Ady Endre: Jegyzetek a napról \(A papok pénze\)](#)
- [Nándi Mihály: Ady, a bértollnok](#)

Déliab

- [Ady Endre: Én nem vagyok magyar?](#)
- [Ady Endre: Barangolás az országban](#)
- [Ady Endre: A szemeink utódjai](#)
- [Ady Endre: Új, tavaszi sereg-szemle](#)
- [Ady Endre: A tűz csiholója](#)
- [Ady Endre: Követelő írás sorsunkért](#)
- [Ady Endre: A halál négyes kis fogatja](#)
- [Ady Endre: Kocsi-út az éjszakába](#)
- [Ady Endre: Jóba a kőtörő](#)
- [Ady Endre: Adél](#)
- [Lukáts János: A szalamandrák](#)
- [Kenyeres Zoltán *Adyja*](#)
- [Kaiser László: Ady Endre születésnapján](#)
- [Tóth Árpád: Nézz ránk, Ady Endrel!](#)
- [Tóth Árpád: Lélektől lélekig](#)

- [Tóth Árpád: Körúti hajnal](#)
- [Ballai László: A szerelem mítosza](#)
- [Ballai László: Eljön a szerelem a tengerért](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: Dekoratív zeneszerző](#)
  - [Olajos István: Tükrök egymásba remegése](#)
-

Villám

Ki bátor is, hatalmas is...

„Ki bátor is, hatalmas is, jó szónok is,
veszélyes polgár, hogyha nincs szavában ész. [...]

Hisz az élet rövid úgyis: ki szünetlen nagyot
üldöz, elereszti a jelent.
Ez – hiszem én – dúlt-eszüek s rosszakaró
nagyratörők szokása.”

Euripidész

Ady Endre: A szamaras ember

Be szép, ha nem is igaz, hogy ment:
Virágosan, szamárháton és sírva.
A Biblia írja,
Hogy Nagypéntekre nem is gondolt,
Csak ment, ment és a szive szomj volt.

Ilyen szomjas szivekkel járják
Azóta is és pálmák nélkül
Gyorsult kálváriáját
Az Életnek s mit tőle kapni,
Szamárháton annyi, de annyi
Vitéze a Jónak.

Be szép: pálmák napja holnap
S e vén legenda megderül:
Tán kerül
Ezután is szamaras ember
Másokért küzdő szerelemmel.
Hiszen úgy kell, kell a szamárság.

Jézus, Tavasz és Jeruzsálem:
Be régi-régi történet ez,
Ámen, ámen.

Emlékezet

Ballai László: Kientibakori és Taszurincsi

Mario Vargas Llosa kitűnő regényéből, *A beszélő*ből vettem a példát. Mert az őskorról szól. Vagy a máról? Haladott eszközeinkkel körülvéve nem vesszük észre, hogy a lelkünk ott ragadt gyűjtögető, halászó, vadászó őseink színvonalán. Mi más magyarázna a pszichológia páratlan előretörését Freud tanár fellépése óta? Mi másért volna szüksége mindenkinek „szakember” segítségére ahhoz, hogy feldolgozza a kudarcélményt? Mi egyébbel lehetne megmagyarázni, hogy, mondjuk, újabban a sportolóknak hátrányt, elviselhetetlen terhet jelent a hazai pálya?

Vargas Llosa őskora a macsigenga indiánokhoz vezet, akik az Amazonas vidékén még a XX. század második felében is az őskőkor szintjén élnek, szétszórt csoportokban. Kozmogóniájuk végtelenül egyszerű: a folyó nagy zuhatagából létrejött világon azóta, hogy a nap először lement, két minőség uralkodik, és vívja örök harcát, a Jót megtestesítő Taszurincsi és az ártó szellemeket képviselő Kientibakori.

„Azután a földi emberek megindultak, egyenesen az alábukó nap irányába – írja Vargas Llosa. – Azelőtt ők is nyugalomban éltek. A nap, az égi szem mozdulatlan volt.

Álomtalanul, szemhunyás nélkül meredt le ránk, és fölmelegítette a világot. A Taszurincsi elviselte a fényét, ha mégúgy perzselt is. Nem volt rontás, nem volt szél, nem volt eső. Az asszonyok tiszta gyermekeket hoztak a világra. Ha Taszurincsi megéhezett, belemerítette a kezét a folyóba, és kihúzott egy csapkodó fattyúheringet; vagy célzás nélkül kilőtte nyilát, megindult a rengetegben, és máris rátalált egy nyílütötte vadpávára, fogolyra vagy dobosdarura. Soha nem hiányzott az ennivaló. Nem volt háború. A folyókban tömérdék hal, az erdőkben tömérdék állat nyüzsgött. A maskók nem léteztek. A földi emberek erősek voltak, okosak, vidámak és egyetértésben éltek. Nyugalomban teltek a napjaik, nem ismerték a haragot. Ez még azelőtt volt.

Azok, akik eltávoztak, visszatértek, beköltöztek a legjobbak lelkébe, így aztán nem halt meg senki. »El kell mennem«, mondta a Taszurincsi, lesétált a folyó partjára, száraz levelekből és ágakból ágyat vetett, az ungrabi-pálma leveleiből tetőt készített magának. Éles nádakból kerítést épített maga köré, hogy a parton kószáló vízi disznó föl ne falja a tetemét. Lefeküdt, elment, kevés idő múltával visszatért és beköltözött abba, aki a legtöbbet vadászott, a legjobban harcolt vagy tiszteletben tartotta a szokásokat. A földi emberek együtt éltek. Nyugalomban. A halál nem volt halál. Eltávozás volt és visszatérés. Nem gyengítette, sőt inkább megerősítette őket, az eltávozó tudása és ereje átszállt azokba, akik itt maradtak. »Vagyunk és leszünk – mondta a Taszurincsi. – Úgy látszik, nem fogunk meghalni. Azok, akik eltávoztak, visszatértek. Itt vannak. Ők mi vagyunk.«

Miért indultak útnak a földi emberek, ha olyan tiszták voltak? Azért, mert egy napon alábbszállott a nap. Hogy ne szálljon alább, hogy segítsenek neki fölemelkedni. Így mondja a Taszurincsi.

Én legalábbis így tudom.

Megküzdött-e már a nap Kasirival, a holddal? Talán. Elkezdett hunyorogni, imbolyogni, a fénye kihamvadt, és alig-alig látszott. Az emberek a testüket dörzsölték, reszkettek. Ez volt a hideg. Úgy tetszik, így kezdődött az azután. És akkor a megsűrűsödött homályban a tétova, ijedt emberek behulltak saját csapdáikba, a rőt vad húsát ették, mert azt hitték róla, hogy tapír és nem emlékeztek a jukkaföldről hazafelé vezető útra. Hol vagyok? hajtogatták kétségbeesetten, vaktában támoltyogtak, csetlettek-botlottak, hol lehetnek a rokonaim? Mi történt a világgal? És fújni kezdett a szél. Sivított, csapkodott, magával sodorta a pálmafák levélkoronáját, tövestül kitepte a földimogyorócserjéket. Az eső csattogva hullott, a vizek kiléptek a medrűkből. A megfulladt pekarik csapatostul, égnek meredő lábakkal sodródtak az árban. A folyóvizek új mederbe tértek, a cölöpgátak szilánkokra hasogatták a tutajokat, a tócsák folyóvá dagadtak. A lelkekből elszállt a boldogság. Ez már nem eltávozás volt. Hanem halál. Tennünk kell valamit, mondták. És jobbra-balra tekintve mondogatták: mi legyen az? mit tegyünk? »Útra kelünk«, parancsolta a Taszurincsi. Sötétség borult rájuk, a rontás körülvette őket. A jukka megfogyatkozott, bűzös volt a víz. Azok, akik eltávoztak, már nem tértek vissza, elüldözték őket a sorcsapások, elvesztemen bolyongtak a felhők világa és a mi világunk között. A lábuk alatt, a föld mélyéből hallották, hogy csapkod súlyos hullámaival Kamabiría, a holtak folyója. Mintha egyre közelebb zúgna, mintha hívná őket. »Keljünk útra?« Igen, mondta révületbe esett táltosuk, a szeripigari, a dohányfüsttől elfulladva. Vándoroljatok, vándoroljatok. És emlékezzetek rá, hogy azon a napon, amelyen megszakítjátok a vándorlásotokat, végleg eltávoztok. És a nap alá hanyatlik.”

A szétszórt csoportok között ingázó beszélők biztosítják a hiedelmekkel való azonosságot és a napi hírekhez való hozzájutást, ami ugyanaz, mert ebben a kultúrában minden és mindenki vagy Taszurincsi, vagy Kientibakori. Ez a sajátos ősdualizmus mindenkinek pontosan kijelöli a helyét a világban, amely végsősoron a természet, a változás és a megújulás egyetemessége.

„Történnék jó dolgok, és történnék rosszak. Rossz az, hogy lassacskán elvész a bölcsesség. Azelőtt sok szeripigari élt közöttünk, és ha egy vándorló ember nem tudta biztosan, hogy mit egyen, hogyan hárítsa el a rontást, melyik kő védi meg a Kientibakoritól és a kisördögeitől, akkor őt kérdezte. Mindig járt a közelben egy szeripigari. Dohányt szívott, főzetet ivott, elmélkedett, beszélt a szaanakatitéval a felső világokban, és megtudta a választ. Ma már kevesen vannak, és némelyikük nem is viselhetné a szeripigari nevet, hisz még talán tanácsot sem tud adni. Meglehet, elszáradt bennük a bölcsesség, mint a gyökér, ha féreg rágja meg. Ebből aztán tömérdek zűrzavar támad. Amerre csak megfordulok, így beszélnek a vándorló emberek. Lehet, hogy nem vagyunk úton eleget?, mondogatják. Lehet, hogy ellustultunk? Talán nem teszünk eleget a kötelességeinknek.

Én legalábbis úgy tudom.

A legbölcsebb szeripigari, akit valaha ismertem, eltávozott. Lehet, hogy visszatér, lehet, hogy nem. A Nagy Zuhogó másik oldalán élt, a Kompiroshiato folyó mentén. Taszurincsinak hívták. Nem volt előtte titok sem ezen a világon, sem a többi világban. Ki tudta választani az ehető férgeseket a gyűrűik színe és kúszásuk-mászásuk alapján. Így nézte őket, a szemét hunyorítva, velőbe hatoló pillantással. Jó ideig figyelt. És már tudta is. Mindent, amit a férgesekről tudok, tőle tanultam. Jó a csakokieni, amelyik a vadnádba fészkel bele magát, de rossz az, amelyik a lupuna-fűben él. Jó a sigopi, amelyik a korhadó fatörzsekben él, és az is, amelyik a jukka szárában. Nagyon rossz az, amelyik a teknősbéka páncéljába fúrja be magát. A legjobb és a legízletesebb az a féreg, amelyik a maszató készítése közben átszűrt jukka és kukorica cefréjében növekszik. Ez a kororo nevű kukac édes ízzel tölti meg az ember száját, kitisztítja a gyomrát, elveszi az éhséget, és nyugodt álmot hoz. A tavacska partjára vetett kajmán teteméből kikelő féregtől viszont kisebesedik az ember teste, és olyan rémálmai lesznek, mintha gonosz révületbe hullana.

A Kompiroshiato partján élő Taszurincsi jobbá tette az emberek életét. Mindig tudta, mire mi jó. Tömérdek dologra megtanított. Erre például. Hogy ha valaki kígyómarástól hal meg, mihamarabb el kell égetni; mert különben a teteméből csúszómászók bújnak elő, és ártalmas állatok lepik el azon a vidéken az erdőt. Meg még erre is. Hogy nem elegendő csak úgy elégetni az eltávozott házat; közben háttal kell állni neki. Ha valaki a lángokba bámul, az szerencsétlenséget hoz. Az embert félelem tölti el, valahányszor ezzel a szeripigarival beszélt. Rádöbrent hogy mennyi mindent nem tud. Meg a tudatlanság veszélyeire is talán. »Honnan tettél szert ilyen hatalmas tudásra?«, kérdeztem tőle, és így folytattam: »Az az érzésem, mintha már akkor is éltél volna, amikor még nem kezdtünk vándorolni, és mintha mindent láttál, mindent kipróbáltál volna.«

»Az a legfontosabb, hogy ne légy türelmetlen, és hagyd, hogy megtörténjen, aminek meg kell történnie«, válaszolta nekem. »Ha az ember nyugodtan él, és nincs benne türelmet-

lenség, akkor marad ideje arra, hogy elgondolkodjon és emlékezzen», mondta. így talán megtalálja a sorsát. Meglehet, elégedetten él. Nem felejtí el azt, amit megtanult. Ha türelmetlen, és sürgeti az időt, a világ zavarossá válik, úgy hiszem. És a lélek a sár pókhálójába hull. Ez a zűrzavar. És ennél nincsen rosszabb, úgy mondják. Sem ezen a világon, sem a vándorló ember lelkében. Ilyenkor nem tudja, hogy mit tegyen, hová menjen. Még védekezni sem tud; mit tegyek? mit kellene tennem? hajtogatja. Akkor aztán az ördögök és a kisördögök beleavatkoznak az életébe, a játékszerüknek tekintik. Úgy játszanak vele, mint a békákat ugráltató gyermekek. Mindig a zűrzavarból támadnak a ballépések, úgy hiszem.”

A modern fogyasztói és informatikai társadalom elvileg a legtágabb lehetőségeket biztosítja a benne élő személyeknek a szabadsághoz és az önmegvalósításhoz. Táplálkozásunk már nem függ az esős vagy száraz évszakok bőségétől, vagy szűkösségétől. Bárhol, bármikor azt fogyasztathatjuk, amire csak étvágyunk támad, az informatikai csatornákat pedig teljes mértékben személyünkre szabottan szűrhetjük meg. Mégis mit tapasztalunk? A politika demagóg kismesterei, felismerve az ösztönök hatalmát ugyanúgy Kientibakorira és Taszurincsire akarják osztani a világot, amint az működött a természeti – és akár azt a történelem példázza, a korábbi civilizált – népek esetében. És nem a modern „beszélők” aljas szándéka, hanem annak váratlan sikere a legmeglepőbb, amennyiben valóban választói tömegek hiszik el, hogy voksolásuk tétje az ősgonosz reprezentánsai („migránsok”, „hitetlenek”, „kommunisták”, „multik”) elleni harc megnyerése a tündökletes jószág lovagjai („magyarok”, „keresztények”, „polgárok”, „emberek”) révén.

A valóság relativitását egyébként élettapasztalataik révén jól felfogó embereknek a hazug politikai ígértetés előtti megalkuvása és a törzsi népek magatartáskultúrája között – mind szakrális, mind lélektani szempontból – lehetetlenség párhuzamot vonni. A kőkorszaki ember számára a teljes világ szakrális jelenségek összessége, amelyekre a mindennapi tevékenységek során folyamatosan reagálni kell rítusokkal, áldozatokkal és szertartásokkal. Másfelől ez meghatározza a lelki magatartást is, hiszen mindaz, ami a fénnel kapcsolatos, az biztonságot, meleget és táplálékot jelent, vagyis jótékony természetű, ellentétben a sötétség erőivel, amelyek hideget, lesben álló kígyókat, láthatatlan szakadékokat, csupa bajt és veszélyt rejtenek. A természeti népek tevékenysége és lelki szükségletei között egyensúly áll fenn, soraikban igazán ritka a pszichotikus személy. Teljes azonosulással hallgatják a beszélőiket, akik közös történelmük és élettapasztalataik reprezentánsai.

Az informatikai kor embere tökéletesen tisztában van, azzal, hogy a villámokat és a betegségeket nem Kientibakori okozza, hanem a légköri elektromos kisülések, illetve a baktériumok, de azzal is, hogy a világosság és a meleg sem Taszurincsi érdeme, hanem a Napban lejátszódó magfúziós folyamatok következménye. Ugyanakkor – a televízió vagy a számítógép előtt gubbasztva – teljesen elszakad a természet jelenségeitől, és az elektronikus virtualitás lesz számára a legfőbb valóság, a valóság hordozói pedig az itt megjelenő beszélők. A pszeudovalóság pedig pszeudohitrendszeret termel ki, amelyeknek megint csak kvázi Kientibakorijai és Taszurincsi sije vannak. Csakhogy amíg az ősközösség valódi közösség, amely – elszakíthatatlan kapcsok és hálózatok révén vérségi alapokra visszavezetve is – szavatolja tagjainak azonosságtudatát és lelki biztonságát, addig a szuperközösség – párt, egyház, állam, nemzet, vagy éppen nemzetállam – a valódi közösségi létből már kiperdült, atomizálódott egyéneket igyekszik a

paternalizmus zászlaja alá gyűjteni. A törzsi lét a kölcsönös függőség és érdek mentén termeli ki elkerülhetetlenül a tekintélyelvűséget, amely a modern korban nem egyszerűen önmaga paródiájába fordul, de cinikus eszközzé válik a választási pártvezetők érdekeinek szolgálatában, akik a politikai fordulatok igénye szerint folyamatosan új és új „Kientibakorikkal” és „Taszurincsikkel” rukkolnak elő.

Tehát napjainkban nem az őskorba való visszatérésnek, hanem – aggasztó módon – egy új, neoprimitív korszakba való belépésnek lehetünk tanúi, amely a tudomány és a józan ész sürgetésével ellentétben nem a Föld lakosságát és a természeti környezetet sújtó egyre fenyegetőbb problémák megoldása, hanem az anarchia és a káosz irányába mutat.

E.T.A. Hoffman: A kis Zaches, akit Zinnobernek neveztek

– *részletek* –

Balthazár elővette a csinosan letisztázott kéziratot és olvasni kezdett.

Műve valóban igaz költői kedélyből buzgott, erővel és szenvedélyes étellel telítve tört elő, s őt magát is egyre inkább fellelkesítette. Előadása mind szenvedélyesebben szárnyalt, s elárulta szerelmes szívének izzását. Remegett a gyönyörűségtől, amidőn halk sóhajok, az asszonyok sutogó „Ah!”-jai, a férfiak „Gyönyörű! – Kiváló! – Isteni!” – felkiáltásai meggyőzték arról, hogy költeménye mindenkit magával ragadott.

Végre befejezte.

„Minő költemény!” – hallatszott minden oldalról. – „Micsoda gondolatok!” – „Mely dús képzelet!” – „Mily gyönyörű versezet!” – „Minő dallamosság!” – „Ó, köszönet önnek, drága Zinnober úr, e mennyei élvezetért!”

– Mit? Hogyan? – kiáltotta Balthazár, de senki sem törődött vele. Mindenki Zinnoberhez rohant. A kis ember úgy pöffeszkedett a pamlagon, akár egy kis pulyka, és ellenszenves hangon rikácsolt:

– Ó, kérem, ugyan kérem, vegyék tőlem, ahogy van! Csekélység az egész, múlt éjjel csaptam össze nagy sietve!

Ám az esztétika professzora felkiáltott:

– Te, isteni Zinnober! Rajtam kívül te vagy az egyetlen költő a föld kerekén! Jöjj keblemre, szép lélek! – Ezzel felkapta a cseppséget a pamlagról, magasra emelte s ölelte, csókdosta. Közben

Zinnober igen nevetlenül viselkedett. A professzor kövér hasát rugdalta apró lábacskaival.

– Engedj el... engedj el... ez fáj... fáj... kikaparom a szemedet; kettéharapom az orrodát!

– Nem, nem! – kiáltotta a professzor és visszaültette a cseppséget a pamlagra. – Csak semmi túlzott szerénykedés, nemes barátom!

Mosch Terpin is felállt a kártyaasztaltól, megszorította Zinnober kezecskéjét és igen komolyan így szólt:

– Kitűnő, ifjú ember! Nem eleget, sőt nagyon is keveset beszéltek nékem az ön magasztos szelleméről!

– Ki lesz az – kiáltotta most ismét az esztétika professzora túlradó lelkesedéssel – közületek, ó, hajadonok! Vajh ki lesz az, aki e költeményért, mely a legtisztább szerelem szívbéli érzeményét zengi, megjutalmazza az isteni Zinnober egy csókkal?

Ekkor Candida felállt, bíborvörösre gyúlt arccal közeledett a kis emberhez, majd elébe térdelt és megcsókolta csúf, szederjes ajkát.

– Igen! – sikoltott fel Balthazár, mint akin hirtelen téboly lett úrrá. – Igen, Zinnober, isteni Zinnober, te szerezted e mély értelmű verset a csalogányról és a pünkösdi rózsáról, téged illet a csodás jutalom, melyet elnyertél!

Behurcolta Fábiánt a szomszédos szobába és így szólt hozzá:

– Légy szíves, jól nézz meg engem, s aztán felelj őszintén és becsületesen: én vagyok-e Balthazár diák vagy nem? Téged Fábiánnak hívnak-e vagy másként? Valóban Mosch Terpin házában vagyunk? Álmodunk-e vagy megbolondultunk? Fricskázz orron vagy rázz meg, hogy felébredjek végül ebből az átkozott varázslatból!

De Fábián ezt felelte:

– Hogy viselkedhetsz így bohókásan pusztá féltékenységedben, amiért Candida megcsókolta a kis emberkét. Hisz neked is be kell látnod, hogy a kicsi valóban kiváló költeményt olvasott fel.

– Fábián! – kiáltotta Balthazár, mélységesen megdöbbenve. – Miket beszélsz?

– Nos, igen – folytatta Fábián – nos, igen, a kicsike elsőrangú költeményt írt, tehát szerintem megérdemelte Candida csókját. Különben is, úgy látszik, sok minden rejlik a furcsa emberkében, ami többet ér, mint a szép külső. De még megjelenése sem oly förtelmes nékem most, mint eleinte. Mialatt a költeményt olvasta, a belső tűz megszépítette arcvonásait, úgyhogy olykor-olykor szép, daliás ifjúnak tűnt fel előttem, holott valójában alig látszott ki az asztal alól. Hagyd abba ezt az esztelen féltékenykedést, és barátkozz meg velem, mint költő a költővel.

– Mit! – kiáltott Balthazár dühtől fuldokolva. – Még barátságot is kössek ezzel az átkozott fattyúval, akit legszívesebben két kezemmel fojtanék meg?

– Tehát – mondta Fábián – nem lehet veled értelmesen beszólni. De menjünk vissza a terembe, mert a hangos tetszésnyilvánításból ítélve, ismét történt valami.

Balthazár gépiesen követte barátját. Bementek a terembe. Amikor beléptek, Mosch Terpin professzor egyedül állt a szoba közepén, s még mindig kezében szorongatta az eszközöket, melyekkel valamilyen fizikai kísérletet végzett. Arcán dermedt csodálkozás tükröződött. A társaság ugyanis a kis Zinnober köré sereglett, aki botjára támaszkodva, lábujjhegyre emelkedett,

és büszke tekintettel fogadta a minden oldalról feléje áradó elismerést.

Aztán ismét a professzort figyelték, aki csinos kis mutatványt vitt véghez. De alighogy befejezte, mindenki újra a kis emberke köré sereglett: „Isteni!” – „Kiváló!” – „Kedves Zinnerber úr!”

Végül maga Mosch Terpin is a kis emberkéhez szaladt, és a többieknél tízszer hangosabban kiáltotta :

– Isteni! Egészen kiváló, kedves Zinnerber úr!

A vendégek közt volt a fiatal Gregor herceg, ő ugyancsak az egyetemen tanult. Senki sem látott még delibb ifjút nálánál. Nemes és fesztelen magatartása is előkelő származását; meglátszott rajta, hogy mindig a legfelsőbb körökben forgott.

Gregor herceg nem tágitott Zinnerber mellől, s az egekig magasztalta őt, mint a legnagyobb költőt és a legügyesebb fizikust.

Módfelett különösen festettek együtt. A parányi emberke magasra tartotta orrát, miközben alig tudott megállni vékony lábcskáján; ugyancsak furcsán elütött a remek, szépséges Gregor hercegtől. Minden asszony tekintete rájuk szegeződött, de egy sem a herceget nézte, hanem a kis emberkét: lábujjhegyen ágaskodva és újra visszaereszkedve úgy himbálódzott fel-alá, akár egy keljfeljancsi.

Mosch Terpin professzor Balthazárhoz lépett és megkérdezte:

– Mit szól Ön védecemhez, az én kedves Zinnerberemhez? Sok minden rejlik ebben az emberben, s ahogy jól megnézem, már sejtem is tulajdonképpeni helyzetét. A prédikátor, aki felnevelte és beajánlotta hozzám, igen titokzatosan nyilatkozott származásáról. Nos, figyelje csak e nemes tartást, előkelő, fesztelen modort. Minden bizonnyal hercegi sarj, sőt meglehet, hogy királyfi.

Ebben a pillanatban jelentették, hogy tálalva van. Zinnerber esetlenül odabotorkált Candidához, otrombán megragadta kezét és bevezette az ebédlőbe.

A szerencsétlen Balthazár dühtől tájékozva kirohant a sötét éjszakába, és esővel, széllel dacolva vágatott hazafelé. [...]

Kedves barátom, Balthazár, te ismered szorult helyzetemet. Tudod: abba vettem minden reményemet, hogy elnyerem ama bizalmas fogalmazói állást a külországbeli ügyek minisztere mellett. Ismeretes előtted, hogy mennyi buzgalommal, mily szorgosan készültem e hivatalra. Benyújtottam dolgozataimat, melyek, mint örömmel hallottam, elnyerték a miniszter legmagasabb tetszését. És mily bizakodással mentem ma délelőtt a szóbeli vizsgára! A szobában ott találtam egy kis torz emberkét, akit Zinnerber úr néven bizonyára te is ismeresz. A vizsgáztatással megbízott követségi tanácsos barátságosan üdvözölt és közölte velem: az állásra, melyet elnyerni óhajtok, Zinnerber úr is pályázik, ezért most egyszerre vizsgáztat bennünket. Aztán halkán fülembe súgta: „Nem kell félnie vetélytársától, tisztelt joggyakornok úr. A kis Zinnerber benyújtott dolgozatai egyenesen botrányosak.” A vizsga megkezdődött. A tanácsos valamennyi kérdésére megfelelt. Zinnerber semmit, de semmit sem tudott. Felelet helyett összevissza krárogott, ötölt-hatolt, senki sem értette, mit mond. Rakoncátlanul kalimpált vékony lábcskájával, úgyhogy

közben jó néhányszor leesett a magas székről, s nekem kellett újra felsegítenem. Szívem repesett örömében; azt, hogy a tanácsos oly barátságos pillantásokat vetett a kis emberke felé, csupán maró gúnynak véltem. A vizsga befejeződött. De ki írhatná le rémületesem – mintha villámcsapás sújtott volna ölnyi mélyre a föld alá – amikor a tanácsos átölelte a kis mitugráltsz, és így szólt hozzám: „Remek ember! Micsoda tudás! Minő értelem! Mily éles elme!” Majd hozzám fordult: „Csalódtam önben, Pulcher joggyakornok úr! Hiszen ön semmit sem tud! És, kérem, ne vegye rossz néven, de a vizsga alatt tanúsított magatartása híján volt minden illemnek, minden jó modornak. Hisz még a széken sem tudott rendesen ülni, le is esett róla. Zinner úrnak kellett önt minduntalan felemelnie. Diplomáciai személyektől finomságot, józanságot és megfontoltságot várunk. Adieu, joggyakornok uram!” Azt hittem, bolond tréfa áldozata vagyok, összeszedtem bátorságomat és felkerestem a minisztert. Ám a miniszter kiüzent nékem: miként merészelem még látogatásommal zaklatni azok után, ahogyan a vizsgán szerepeltem. Már mindenről értesültem. Az állást, melyért annyira tolokodtam, már odaadták Zinner úrnak! Ily módon valami pokoli erő elrabolta tőlem minden reményemet. [...]

Történt, hogy báró Holdfényváry Praetextatus meghívta a fejedelmet reggelire; lipcsei pacsirtára és egy pohárka danzigi aranypálinkára. Amikor a fejedelem megérkezett Holdfényváry báró házába, az előcsarnokban, számos rokonszenves diplomáciai személyiség között, megpillantotta a kis Zinnerbert, aki botjára támaszkodva rámeresztette villogó szemecskéjét. Egyébként Zinner mit sem törődött a fejedellel, mert éppen egy sült pacsirtát gyömöszölt pófájába – az imént csente el az asztalról. Mihelyt a fejedelem meglátta az apróságot, kegyesen rámosolygott és így szólt miniszteréhez:

– Ejnye, Holdfényváry! Honnan vette ezt a csinos, és értelmes kis emberkét? Ő készíti ama jelesen fogalmazott, szépen írott jelentéseket, melyeket egy ideje öntől kapok?

– Valóban, legkegyelmesebb uram – felelte Holdfényváry. – A jó sors vezérelte hozzám; hivatalom legélelmesebb, legügyesebb tisztviselője, Zinner nevezetű. Kiválóan ajánlom fenséges hercegem jóakaratóba és kegyelmébe e nagyszerű ifjat. Alig néhány napja van nálam.

– És éppen ezért – szólalt meg Adrián, egy csinos fiatalember, aki közben tűnt fel –, ha excellenciád megjegyezmem engedi, éppen ezért fiatal kis kollégám eddig még nem csinált semmit. A jelentések, melyeket hercegi fenséged kitüntető tetszésével szerencsételtetett – tőlem származnak.

– Mit akar itt?! – ripakodott rá mérgesen a herceg; Zinner ugyanis odatolakodott a herceg mellé, és mohón csámcsogva falta a sült pacsirtát. S valóban a másik fiatalember fogalmazta ama bizonyos jelentéseket, de... –

– Mit akar itt? – ripakodott rá dühösen a herceg, hisz magának még nem is volt toll a kezében! S hogy közvetlen közelemben falja a sült pacsirtát, s ezért, mint legnagyobb bosszúságomra látnom kell, már egy vajfolt pottyant új kasmirnádrágomra, s hogy közben még ily neveletlenül csámcsog, mindez éppen eléggé bizonyítja, mennyire alkalmatlan bármiféle diplomáciai szolgálatra! Menjen szépen haza, és ne kerüljön szemem elé, hacsak valami hathatós folttisztítószer nem kerít, amivel rendbe hozhatom kasmirnádrágomat. Akkor talán megbocsátok. – Majd Zinnerhez fordult: – Az önhöz hasonló ifjak, kitűnő Zinnerem, államunk díszei, megérdemlik, hogy méltóképpen kitüntessék őket. Rendkívüli titkos tanácsossá

nevezem ki önt.

– Köszönöm szépen – krákolta Zinnober, miközben lenyelte az utolsó falatot, és mindkét kezecskéjével megtörölte zsíros pófáját. – Köszönöm szépen, majd megcsinálom azt a micsodát, ahogy tudom.

– A bátor Önbizalom – szólta a herceg emelt hangon –, a bátor önbizalom benső erőről tanúskodik, amely az igazi államférfiú sajátja.

E mondásra a herceg lehajtott egy kupica aranypálinkát. A miniszter maga nyújtotta néki, s őfenségének igen jólesett. Az új tanácsosnak a herceg és a miniszter között kellett helyet foglalnia. Hihetetlenül nagy mennyiségű sült pacsirtát fogyasztott, összevissza itta a malagabort és az aranypálinkát, közben krákolott, morgott és szörnyen hadonászott kis kezével-lábával, mivelhogy hegyes orrocskája alig érte fel az asztalt.

A reggeli végeztével a herceg és a miniszter egyszerre kiáltott fel: „Remek ember ez a mi rendkívüli titkos tanácsosunk!” [...]

– Kedves titkos titkos tanácsosom! – szólta Holdfényváry Praetextatus báró a kis Zinnoberhez. – Mily nagyszerű, hogy betegségével nem is törődve, eljött a konferenciára. Ugyanis emlékiratot készítettem a katukki udvarral kapcsolatos fontos diplomáciai teendőinkről, sőt mi több, sajátkezűleg írásba is foglaltam, s most arra kérem, hogy ezt az emlékiratot ön ismertesse a nagyherceggel, mert az ön szellemdús előadásmódja nagyban emeli művem értékét, melyért nagy dicséretet várok.

Az emlékiratot, mellyel a miniszter ragyogni akart, természetesen Adrián fogalmazta.

A miniszter a kis emberrel együtt a nagyherceghez sietett. Zinnober kihúzta zsebéből a miniszter fogalmazványát és olvasni kezdte. De sehogy se boldogult vele, csupa érthetetlen sületlenségeket dirmegett-dörmögött, ezért a miniszter kivette kezéből a papírt, és maga olvasott tovább.

A nagyherceg szemlátomást el volt ragadtatva, egyre-másra nyilvánította tetszését:

– Szép! – kiáltotta. – Jól mondja! Pompás! Találó!

Amikor a miniszter befejezte, a nagyherceg odarohant a kis Zinnoberhez, magasra emelte, keblére szorította, éppen oda, ahol mellén (mármint a nagyherceg mellén) a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjének nagycsillaga ékeskedett. Szeméből bőségesen patakozott a könny, és zokogva tördelte:

– Nem! Ilyen ember! Ily tehetség... Ennyi buzgalom! ... Ily odaadó szeretet! ... Ez sok... Ez több a soknál! – Majd határozottabb hangon folytatta: – Zinnober! Ezennel miniszteremmé teszem önt! Maradjon igaz és hív a hazához, tartson ki derekasan a Barsanuphok mellett, akik szeretik és nagyra becsülik önt... – Ezután a nagyherceg bosszús arccal a miniszterhez fordult: – Úgy vettem észre, kedves Holdfényváry báró, hogy az utóbbi időben hanyatlanak erői. Jót tesz majd önnek, ha visszavonul birtokára. Isten áldja !

Holdfényváry miniszter távozott; közben érthetetlen szavakat mormolt fogai között, és villogó szemmel mérte végig Zinnobert, aki, szokása szerint, kis botjára dőlve, lábujjhegyre ágaskodott, és gőgösen, szemtelenül járatta körbe tekintetét.

– Azonnal ki kell tüntetnem önt, kedves Zinnerem – szólt a nagyherceg –, méghozzá rendkívüli érdemeihez méltó módon. Fogadja hát kezemből a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjét!

A nagyherceg nyomban Zinnerre akarta aggatni a rendjel szalagját, melyet komornyikja, felszólítására, nagy sebtében át is nyújtott neki, de Zinner torz alakján sehogy se akart szabályosan megmaradni a szalag, hol a kelleténél jobban felcsúszott, hol pedig lomposan lógott alá.

A nagyherceg az állam javát szolgáló minden érdemleges ügyben, s így ebben is, a legszigorúbb pontosságot követelte meg. A Zöldfoltos Tigris Érdemrendje szalagjának rézsútosan kellett elhelyezkednie a csípő és farcsont között, három tizenhatod arasznyi magasságban az utóbbi felett. Ám ezt; most sehogy se lehetett elérni. A komornyik, három inas, sőt maga a nagyherceg verejtékezett, de hiába: minden igyekezetük csődöt mondott. Az álnok szalag ide-oda csúszkált. Zinner mérgesen nyivákkolt:

– Mit tapogatnak itt engem összevissza? Hadd lógjon az a vacak, ahogy akar, én úgyis miniszter vagyok és maradok!

– Ugyan – szólt most a herceg dühösen –, ugyan mi hasznom az érdemrendek tanácsosaiból, ha a szalagok terén még mindig ilyen visszásságok tapasztalhatók, melyek teljesen megghiúsítják akaratomat? Türelem, kedves Zinner miniszter! Hamarosan segítünk ezen!

A nagyherceg parancsára egybegyűlt az Érdemrendtanács, melybe még két filozófust, továbbá egy, az Északi-sark felé éppen átutazóban levő természetbúvárt is meghívtak. A tanácsnak azt a fontos kérdést kellett megvitatnia, miként lehetne a legsikeresebben Zinner miniszterre aggatni a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjét? Hogy elegendő erőt gyűjtsenek e fontos tanácskozáshoz, a résztvevőknek megparancsoltatott: a tanácskozás előtt nyolc napig egyáltalán ne gondolkozzanak; ennek megkönnyítésére, valamint azért, hogy ezt az időt mégis az állam javára hasznosítsák, a költségvetéssel kellett foglalkozniuk. Az érdemrend tanácsosai a filozófusok és természetbúvárok konferenciájának színhelyéül a hercegi palotát jelölték ki. A környező utcákat vastagon felszórták szalmával, nehogy kocsizörgés zavarja a bölcs férfiakat, s hasonlóképpen a dobolást, a muzsikálást, sőt a hangos beszédet is eltiltották a palota környékén. Benn a palotában vastag filccipőben jártak, s jelbeszéddel érintkeztek.

Hét napon át, kora hajnaltól késő estig ülésezett a tanács – minden eredmény nélkül.

A nagyherceg türelmetlenkedett, egyre-másra üzengetett az ülésezőknek, hogy az ördögbe is, jusson már végre eszükbe valami! De ez mit sem segített.

A természetbúvár tőle telhetően kibúvárkodta Zinner természetét, megmérte púpjának magasságát és szélességét, s benyújtotta az Érdemrendtanácsnak erre vonatkozó legpontosabb számításait. Ugyancsak ő javasolta, hogy talán helyes lenne a színház szabóját is bevonni a tanácskozásba.

Bármily különösen hangzott az indítvány, ijedségükben, szorongatott helyzetükben mégis mindannyian egyhangúlag elfogadták.

Kees úr, a színházi szabó, módfelett ügyes, fifikus férfiú volt. Alighogy ismertették előtte a súlyos esetet, alighogy átnézte a természetbúvár számításait, menten a legremekebb javaslattal szolgált az érdemrend szalagjának szabályszerű elhelyezkedését illetően.

A ruha elejére és hátára – úgymond – bizonyos számú gombot kell varrni, s azokra felgombolni az érdemrend szalagját. A kísérlet minden várakozást felülmúlóan sikerült.

Az elragadtatott nagyherceg elfogadta az Érdemrendtanács javaslatát, miszerint a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjét ezentúl, az adományozott gombok számának megfelelően, különböző fokozatokba kell sorolni. Pl. a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjének kétgombos, háromgombos fokozata stb. Zinnober miniszter, egészen kivételes kegyként – aminőt rajta kívül más el nem nyerhetett – az érdemrend húsz briliánsgombos fokozatát kapta – testének csodálatos formája ugyanis pontosan húsz gombot igényelt.

Keest a szabót, a Zöldfoltos Tigris Érdemrendjének két aranygombos fokozatával jutalmazták, ezenfelül, mivel e szerencsés ötletétől eltekintve, a herceg igen rossz szabónak tartotta és nem akart vele varratni – a nagyherceg valóságos, titkos Fővarrómesterévé nevezték ki.

Olajos István: *Cum Deo pro Patria et Libertate*

Háromszáz esztendővel ezelőtt, 1719-ben II. Rákóczi Ferenc, Sáros vármegye örökös főispánja, erdélyi fejedelem, birodalmi herceg, a róla elnevezett szabadságharc vezetője befejezte *Confessio peccatoris* (Egy bűnös vallomása) című önéletrajzát, melyet Dr. Tüskés Gábor, az MTA XVIII. századi osztályának vezetője ekképpen jellemzett: „a 18. századi latin nyelvű elbeszélő-meditatív próza rendkívül összetett, egyik legtöbbet idézett, valójában azonban kevésbé ismert, kiemelkedő alkotása, mely elválaszthatatlan részét alkotja Európa és benne a magyarság történeti, irodalmi, kulturális örökségének”.

Rákóczi a *Vallomásokat* az Augustinusra (vagy ismertebb nevén Szent Ágostonra) visszavezethető, a barokk korban igen divatos, önostorozó emlékiratformában vetette papírra Franciaországban (ahová az az elkészülte után sok idő múltán vissza is került – a kéziratot jelenleg is a párizsi Nemzeti Könyvtár őrzi). Művében jó néhány utalást találhatunk „ihletőjére”, jelesül: „Mégis távol legyen tőlem, hogy ebben az oly kényes és ebben a században oly sokat vitatott kérdésben valami mást higgyek, mint amit szolgádnak, Szent Ágostonnak az anyaszentegyház által oly sok századon át követett tana hirdet.”

A fejedelem írása több szempontból is rendkívül figyelemre méltó. Egyrészt, mint önéletírás, amelynek egyik meghatározása így hangzik: „irodalmi műfajként olyan alkotás, melyben a szerző saját életét beszéli el különös tekintettel az egyéniségének kialakulását, fejlődését befolyásoló körülményekre.” Szerb Antal magyar irodalomtörténetében külön megemlékezik az erdélyi memoár-irodalom kiemelkedő reprezentánsairól, Kemény Jánosról és Bethlen Miklósról, majd – az olvasót félrevezetve – ide sorolja a *Confessio peccatoris* íróját is, a felső-magyarországi főurat, aki erdélyi mivoltát csupán a tartomány fejedelmi címébe való beiktatásának köszönheti. Majd, mintegy továbbbröppelve, mint sirály a körmével alig érintett sziklaperemről, Szerb Antal helyesen

jelöli ki Rákóczi helyét irodalmunkban: „Zrínyi eposza mellett ez a másik magyar alkotás, mely szellemtörténetileg a barokk, vagy inkább a klasszicizmus legmagasabb szintjén áll.” Másrészt, a politika megjelenítésének köszönhetően, ami egyébiránt nemcsak erre, hanem minden más írására is jellemző. Ő ugyanis haláláig szívén viselte a magyarság sorsát, hitt abban, hogy népének még bujdosása idején is segítséget nyújthat, többek között ezért is vállalta a bizonytalan törökországi száműzetést. Harmadrészt pedig, annak az érzésnek kifejezése által, mely vallásosságnál jóval többnek nevezhető, és amely nagyjaink közül sajnálatosan oly kevesekben volt jelen: a személyes és élő hitnek. Ő fejedelem létére is képes volt leborulni Teremtője előtt, felismerve saját magában is a megváltásra szoruló, bűnös embert.

Az Isten és az Ő ügye iránti végtelen alázat egyébként az egész művet áthatja. Bevezetesként, karácsonyi hangulatban, rögtön így szólítja meg azt, akinek megtestesülését ünnepelte: „Zavar fog el, Uram és elpirulok, midőn születésedet s annak körülményeit megfontolom, és a magaméra gondolok. Te Isten, teremtőm nekem és a mindenségnek, istállóban születesz, én meg palotában; te ökör és szamár közt szegény pásztorok körében, én – a por és a féreg a te színed előtt – udvarjárók nagy csődületében. Szülőid szegények, az enyémekek fejedelmek; te szegénységben jössz a világra, én bőségben. De alázz meg Uram engem ennek felgondolásában is és cselekedd, hogy imádjam igazságban a te alázatosságodat és semmivé váljam a te színed előtt”. Rákóczi megértette, hogy Üdvözítőnk már földi élete legelső pillanataiban is példát mutatott nekünk, és szégyenkezik saját helyzete miatt, bár nyilvánvalóan erről kezdetben ő tehetett legkevésbé. Tizenhat éves korára azonban, már saját elhatározásából, teljesen belemerült a világi életbe, az evészeteket és ivászatokat színház, kártya, szerencsejáték, vadászat (hölgyekre is) egészítette ki, az Úr számára pedig elenyészően kevés ideje maradt.

A Mindenható Isten előtti teljes megnyílását mutatják a következő részletek is: „... hiszen nem emberekhez szólok, hanem tehozzád, ó, Istenem... Csupán neked fogom hát megvallani bűnömet és gazságomat... Csupán neked vallom meg a szív titkos sóhajával lelkemátkozott állapotát, Uram, melyről nem átnék beszélni az emberek előtt, de a szeretet tiltja, hogy egy másik embernek az enyémhez kapcsolódó gyalázatát elmeséljem.” Mindebből akár arra is következtethetnénk, hogy a szerző művét nem publikálásra szánta, mint ahogy ez naplók, emlékiratok esetében gyakorta előfordul. Rákóczi azonban azt írja: „Nem kívánok semmi egyebet, mint hogy Vallomásaimat olvasva felismerjék, hogy bűnös vagyok... a te rábeszélésed elvállaltam, hogy ezzel fölkeltem az olvasókban az irántad való csodálatot.”

Igen, ő akkor már megtanulta csodálni Istent. Mindazonáltal a műben felfedezhetőek a hívő embereket néha annyira szorongató kételkedések és értetlenkedések is. Egy helyen példaképpen szinte számon kéri az Úrtól, hogy miért kárhoznak el oly sokan. Végül azután megköszöni az Istennel együtt eltöltött idő gyönyörűségét és világosságot, bölcsességet kér saját kérdéseinek megválaszolásához. „Mert ki lehet ellenem, ha te velem vagy, és ki lehet mellettem, ha te elhagysz?” A másik, gyakran felmerülő gondolata: „De legyen szabad teljes alázatossággal megkérdeznem tőled, Uram, miért nem tanítottál meg engem minderre abban a rangban, amelyre emeltél engem, hogy ezek szerint tudtam volna irányítani a népet...”

A *Vallomások* kezdetén Rákóczi gyermekéveiről mesél, atyja korai haláláról (kinek Isten irgalmát kéri), majd egy kígyó éji látogatásáról a hálószobában, melyet később a következőképpen értelmeztek: „anyánk, a te szolgáló leányod, férjének személyében kígyót fogadott ágyába, a kivel ő mégis utolsó leheletig oly nagy béketűréssel, alázattal és házastársi, vagy inkább azt merném

előtted Uram mondani, szolgálai engedelemmel élt”. Mostohaapjáról, Thököly Imréről emlékezik meg itt, aki édesanyját, Zrínyi Ilonát feleségül vette, majd több alkalommal megkísérelte a kis Ferencet láb alól eltenni, hogy annak vagyonát és kiváltságait megkaparinthassa. Részt venni kényszerült a nagyravágyó vezér hadjárataiban, aki előbb a kuruc seregek főgenerálisaként a törökkel paktált, miután azonban a pogányok 1683-ban Bécs ostrománál vereséget szenvedtek, Lipót császárhoz is dörgölőzni igyekezett, aminek következményeképpen a váradi pasa 1685 októberében elfogta. Időközben a császáriak egészen Munkácsig nyomultak előre, melynek várát Zrínyi Ilona bő két esztendőn keresztül védte, átadására csupán 1688 elején került sor, a gyermekek pedig anyjuktól elszakítva idegenben nevelték. Thököly 1690-ben a zernyesti ütközetben elfogott egy császári altábornagyot, akivel 1692-ben kiváltotta feleségét a rabságból, később mindketten törökországi száműzetésben haltak meg.

Rákóczi minderről részletesen beszámol. Megható, ahogyan hálát ad az Úrnak, aki családját nagy veszedelemből szabadította meg, midőn Rózsahegy közelében a Vág folyó vize által kimosott partoldal hintójuk alatt leszakadt. Jób gondolatmenetét követve Őt magasztalja várainak, vagyonának elrablásáért is: „A tiéd volt, amim volt. Te vetted vissza, mivel talán annak bírása üdvösségem útjában állt”. A panaszszót igyekszik magától amúgy is távol tartani, nem akarván másról, mint az Úr könyörületéről emlékezni. Leírja mindama okokat, melyek arra készítették, hogy hazája felszabadításának művét megkezdje, ám hozzáfűzi: „ha a balszerencsében lelkemnek valamelyes bátorsága megnyilatkozott, annak tárgya nem te voltál, nem a te szerelmed, hanem az önnönmagamé; kezedből vettem a csapásokat, felismertem, hogy tőled jönnek és megérdemlem azokat; szájjal is szokásból mondtam neked köszönetet, de szívem és cselekedeteim messze maradtak tőled és így valósággal hazudtam neked!”

A fejedelem, többek között, elmondja, hogy néniével való perlekedése alkalmából ismerkedett meg Bercsényi Miklóssal, aki akkor Ung vármegye főispánja volt. A gróffal ezt követően is gyakran találkozott, és felismerve az egymás keblében dobogó magyar szívet szoros és bizalmas barátságot kötöttek, így aztán az ország és a haza ügyei is rendszeres beszédtemává váltak közöttük. Lassan világossá vált előtte az a szerep, melyet az Úr elsősorban kapcsolatai révén ebben a mozgalomban neki szánt. Felsorolja, mi mindent tett meg, illetve mikről mondott le ennek érdekében, ám azonnal hozzá is teszi: „de az erényességnek mindezen üres bizonyágai bűnök voltak a te színed előtt; mert ama phariseismusból eredtek, melyet te ó Jézusom, a te beszédedben annyira elítéltél.

A továbbiakból megtudhatjuk, hogyan fogták el őt éjszaka otthonában rátörvén a császár emberei. Hozzá mindenáron ragaszkodó feleségével együtt Eperjesre szállították, itt hamarosan tudomására jutott, hogy vele együtt másokat is rabul ejtettek, Vay Ádámot, Rákóczi későbbi udvari főkapitányát Kassára vitték, és Bercsényi grófot is körözték. Szégyenkezve tesz vallást arról, hogy szabadulását különféle levelek megírásával igyekezett elősegíteni, melyek miatt később csak kellemetlenségei származtak, ahelyett, hogy ügyét teljes egészében az Úrra bízta volna. Utólag látta be, hogy ez az idő bűnbánatra és elmélkedésre adatott volna számára, igaz ugyan, hogy böjtölt, majd egy nagyszerű felismerésre tett szert: „Olvastam fogságom vége felé a Szentírást, inkább a kíváncsiságtól hajtva, mint lelki eledelre vágyva; mert azt hittem, az ultramontánok általánossá vált tanítási elve szerint, hogy annak vizsgálása és a róla való elmélkedés nem szükséges; mert közönségesen eltiltják a híveket attól és azért nem is olvastam soha annak előtte, és akkor is csak felületesen forgattam az Ótestamentum könyveit, a melyek kíváncsi vizsgálódásokra vezettek engem; azért benne is maradtam a sötétségben és homályosnak

tetszett nekem mindaz, amit egyedül a hit világít meg.”

Rákóczi hosszasan leírt visszaemlékezése szökéséről, valóságos kalandregény. Bár elveivel ellenkezett, hogy ellentmondjon királyának, tudta, hogy a biztos halál vár rá abban a tömlöcben, amely nagybátyjának, Zrínyi Péternek is a siralomháza lett. Szabadulását felesége és Lehmann százados segítségével szervezte meg. Mikor végre – vállán egy ruhás zsákot cipelve – kijutott börtönéből és lóra kapott, nem találta a városkaput, de nem veszítette el a lélekjelenlétét: a sikátorokban bolyongva dülöngélni kezdett a nyeregben, mint holmi részeg. Végül a zárás előtti utolsó pillanatban kijutott. Ám a lámpás gyertyáját minduntalan eloltotta a heves zápor, és többször is belekeveredett a Fertő-tó mocsaraiba. Nagy sokára elérte azt a parasztszekeret, mely úttalan utakon az éjjeli sötétségben a Dunáig elfuvarozta, amelyen azonban csak a szélvihar elültével kelhetett át. A túloldalon a viszontagságok a postakocsi megszerzésének nehézségeivel, majd a zsidó korcsmában elfogyasztott pálinka okozta többnapos gyomorégéssel folytatódtak. A lengyel határ átlépése után a fejedelem Krakó érintésével egyenesen Varsóba tartott, ahol Ágost király udvarában Bercsényi gróffal remélt újra találkozhatni. Bánatos szívvel ismeri be az Úr előtt, hogy noha útközben megtartóztatta magát, itt a kísértésnek ellenállni tovább nem tudott és Vénusz oltárán áldozva vétett a tízparancsolat ellen, így „hálálva meg” ama sok jót, melyben az elmúlt időszakban részesült. Bercsényi a maga meneküléséről beszámolva elmondotta, hogy bécsi útját Nagyszombatnál kedvezőtlen híreket hallván megszakítani kényszerült és lengyel földre menekült, ám itt csaknem fegyveres támadás áldozatává vált.

Kétségek, reménységek és különféle veszedelmek közepette érkezett el 1703 áprilisa, midőn Rákóczit két parasztruhába öltözött nemesember kereste fel, kik őt hosszú keresés után feltalálván neki egy jobbágyai által írt levelet nyújtottak át. Az episztola lefestette az elnyomás okozta nyomorúságot, egyszersmind egy, annak a leküzdésére indított, amely mozgalom számára országosan kedvező a hangulat. „Hozzátették ők, hogy ezen nincs mit csodálkoznunk, mert az egész nép, mint pásztor nélküli nyáj tévelyeg, végső kétségbeeséstől hajtva községenként csoportokba verődik, utánam epekedik, rólam beszél és bennem reménykedik” – jegyzi meg a fejedelem. A francia udvarnak elküldött segítségkérés éppoly kevésbé hozott eredményt, mint korábban, Lengyelországban azonban sikerült néhány zsoldost toborozni, akiknek kíséretében Rákóczi átlépte a határt, amelynek túloldalán mindössze néhány száz főnyi, többnyire kaszával és kapával felfegyverzett parasztcsapat fogadta. „És mégis – írja – a te kegyed által e kicsike szám három esztendő alatt Erdélyben és Magyarországon 75 ezer főnyi hadsereggé nőtte ki magát.”

A szabadságharc időszakáról oly páratlan értékű leírást ad Rákóczi, hogy annak taglalására és értékelésére külön tanulmányt kell szentelnünk, így zárszóként nagy művéből itt azt idézzük: „Szánandó vagy ó ember, a ki munkád bérét saját magadtól kéred, és nem él benned az örök jutalmazás és megtorlás eszméje, azaz erős hittel nem hiszed azt; hogyha pedig arról meggyőződél, igen-igen balgatagnak kell lenned, ha az ideiglenes bért többre becsülöd Isten ígéreteinél. Mondd rólam, ki ezeket majdan olvasod, hogy szánandó is, balgatag is volt, nem dicséretre, hanem részvétre érdemes, hogy annyi rengeteg időt, annyi alkalmat és annyi talentumot haszontalanul tékozztam el.”

Dull Ernő: Bibliotheca Corviniana

– A Corvina Könyvtár budai műhelye c. kiállítás kapcsán –

A corvina, a közhiedelemmel ellentétben, nem a Hunyadi Mátyás életét és cselekedeteit bemutató fóliánst jelenti, hanem azokat a legkülönbélebb szerzőktől való és tárgyú köteteket, amelyekbe legnagyobb nemzeti uralkodónk címerét vésték. Az itáliai mintára megalkotott uralkodói könyvtár nagysága akár kétezerre is rúgott, amelyet akkoriban csak a pápa bibliotékája múlt felül. Gondoljuk meg, micsoda reprezentáció ez: egy uralkodó, a mi királyunk, aki nem csak az aranyaival, hanem a könyvtárával is öregbíteni akarja uralkodói – és az általa kormányzott ország – hírét. És micsoda eredménnyel! Európa tudósai Budára zarándokoltak, hogy az itt – vagy csak itt – fellehető könyvekből gyarapítsák tudományukat és itt folytassanak egymással gondolatébresztő, jövőbe mutató eszmecseréket.

A Bibliotheca Corvinianának Ballai László két történelmi regényében is figyelmet szentel. A *Megfelelt a Napnak*ban így emlékezik rá a király asztrológusa:

„Amikor mindarra, ami Budán látható, úgy tekinthet a kései kor, mint Athén romjaira, mindenekelőtt a könyvtárat fogják csodálni. Melyet nem uralkodói hóbort, hanem Mátyás király kiapadhatatlan tudásszomja hozta létre. Már az első neki ajánlott mű, Antonius Constancius olasz költő panegirisze, a latin múzsák kultuszáért magasztalja. Sigismondo Malatesta egy díszkódexszel kedveskedett neki. De Mátyás nem elégedett meg a dedikált és ajándékozott könyvekkel. Izgalommal böngészgetett Vitéz János és Janus Pannonius könyvespolcain. Miniátorát, Blandiniust Itáliába küldte kódexek vásárlására. Gyűjteményét lázasan gyarapította. Regiomontanus halála után mindent elkövetett, hogy könyveit megszerezze. Vásárlásait kiterjesztette. Megbízottai mindenütt jelen voltak, ahol értékes példányra lehetett szert tenni. Még a török területekről is eljutottak hozzá az antik kéziratok. Szívósan kutatta azokat a műveket, amelyeket megismerni vágyott, így Aiszkhülosz és Szophoklész tragédiáit, Aiszkhinész beszédeit, Cicero *Brutus*-át Philosztratosz *Heroicá*-ját, Arrianus könyvét Nagy Sándorról, Cicero több művét, Filarate építészeti értekezését. Mindezeket megrendelte. Számos másolót és miniátort foglalkoztatott – Firenzében és Bécsben. Budán könyvmásoló, -festő és -kötő műhelyt állíttatott fel.

A világhíres, felbecsülhetetlenül értékes könyvtár sorsa pedig így alakult:

„A főurak közül azok, akik szinte babonás tisztelettel tekintettek a corvinákra, 1490 júniusában szerződést kötöttek Corvin Jánossal, amelyben lefektették, hogy »az ország díszére emelt könyvtárat« nem engedik kifosztani, és kötelezték a nagy király fiát, Corvin Jánost, hogy az összes könyvet meghagyja régi helyén, és csak a prelátusok és főurak ellenőrzésével vehessen ki belőle egy-egy könyvet – írja Ballai a *Bottyán János szabadságharcában*. – E szerződés megtartásáról azonban Mátyás örököseinek kellett volna gondoskodnia. Fia, azt követően, hogy kizárták a

trónöröklésből, akarva sem szerezhette érvényt neki. Mátyás felesége, Beatrix ellenben – amikor őt is kizárták a trónöröklésből – a könyvek jó részét Nápolyba vitte. Néhányat Sambucus potomáron megvásárolt és átadta a bécsi császári gyűjteménynek. II. Ulászló a legnagyobb gondatlansággal adta kölcsön a könyveket idevetődött tudósoknak, akik, mint például Celtis Conrad, nem hogy visszaszolgáltatták volna őket, hanem még Mátyás címerét is kivakarták belőlük. Ulászló külföldi követeinek, vagy éppen az unokaöccsének, Brandenburgi György örgrófnak is szívesen ajándékozgatott a kötetekből. Végül I. Ferdinánd is Bécsbe szállíttatott sok corvinát, amelyek legalább vigyázó kezekbe kerültek.”

Így múlik el a világ dicsősége. 1868-ban, Buda visszafoglalásakor a corvinák után kutató Marsigli császári ezredes a vár pincéiben, a törökök által odahányt, megpenészedett bőrrű, málló kötetek között aligha találhatott már Mátyás könyvbüszkeségei közül bármit is...

A fennmaradt mintegy kétszázhusz corvinát hazánk, Európa és az Egyesült Államok könyvtáraiban őrzik. E különleges uralkodói díszkönyvtár létrejötte a középkor végi Magyarországon, a kortárs itáliai elitkultúra, a reneszánsz és a humanizmus magas szintű befogadásáról tanúskodik. A kódexek lapjain az antikvitás szellemi és etikai újjáélesztésén fáradozó humanisták legfontosabb olvasmányai, valamint az azokat kísérő vizuális formakincs érkezett el Magyarországra.

Az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett reprezentatív kiállítás nem egyszerűen a lehető legtöbb – köztük csaknem az összes, ötven Magyarországon őrzött – corvinát igyekezett bemutatni az érdeklődő, órák hosszában át türelmesen sorban álló közönségnek, hanem a Bibliotheca Corviniana teljes történetét. A korábban ismertnél jóval árnyaltabb képet kapott, miképp és milyen mértékben támaszkodtak a királyi könyvtár létrehozói a korábbi tudós főpapi generáció, Vitéz János, Handó György és Janus Pannonius gyűjteményeire. Majd, hogy a király pompás itáliai kódexek megrendelése közben miképp helyezte egyre nagyobb súlyt arra, hogy a budai udvarban is létrejöjjön egy könyvműhely, amelyben az itáliaiakhoz hasonlóan értékes, díszes kéziratok és miniatúrák készülnek. Ez csak egy szisztematikus és nagyszabású vállalkozás keretében jöhetett létre, amelyet Mátyás messzemenően támogatott, és figyelemmel kísért. A műhely struktúrája, belső működése a miniatúrák és stílusok interakciójának köszönhetően folyamatosan fejlődött. Munkamódszerében kidomborodott a stílusimitáció.

A műhely színvonalának fokmérőjeként nem egy különleges, eddig egyöntetűen itáliainak tartott kódexről derült ki hogy Budán készült, így a Pietro Ranzano magyar történetét tartalmazó corvináról, amelyet eddig nápolyi munkának tartottak. A budai kódexműhely valószínűleg Beatrix királynő érkezésekor indult meg, és tizenhat éven át működhetett. Mesterei nem egységes stílusban alkottak, hanem Itáliától távol megvalósíthatták saját, új elképzeléseiket is. A pontosabbá vált korszakolás során tisztázódott, hogy szisztematikus és egységes könyvtárfejlesztés Budán csupán Mátyás uralkodásának legutolsó esztendeiben történt, amikor is a kódexeket egységes formában kötötték be és látták el címerrel. A Bibliotheca Corviniana így nyerhette el végső, a történelmi emlékezetben fennmaradt formáját.

A budai műhely azonban nem kizárólag a királyi könyvtár számára dolgozott, hiszen – a király példáját követve – magas rangú főpapok is adtak részére megbízásokat. A kiállítás számos darabot bemutatott a részükre készült könyvekből is, így Kálmáncsehi Domonkos székesfehérvári nagyprépost három díszkódexét. A magyar könyvészetű múlt egyik legszebb példánya, a főpap Budapesten őrzött breviáriuma mellett meg lehetett tekinteni Párizsban őrzött imakönyvét,

valamint a New York-ba került breviáriumát és misszálját is. E két utóbbi fóliáns még nem szerepelt hazai kiállításon.

Szakmai körökben igazi szenzációt keltett, hogy Párizsból megérkezett a magyar késő középkor egyik legjelentősebb mecénásának, Szatmári György pécsi püspöknek rendkívüli szépségű breviárium, valamint a budai műhely legszebb stíluskörének névadó csúcsdarabja, a Cassianus-corvina. Görög kódexek jelenléte egy uralkodói könyvtárban Mátyás uralkodásának idején még Itáliában is ritkaságnak számított. Buda e tekintetben is úttörő volt. Három unikális darab érkezett a Corvina könyvtár görög kódexei közül: Lipcséből az a corvina, amely egyedülként őrizte meg Bíborbanszületett (VII.) Konstantin (905–959) bizánci császár művét az udvari szertartásrendről, valamint az ún. Mynas-kódex Párizsból, amelyet Budán kötöttek egybe a XVI. század legelején – talán a királyi könyvtárban fellelhető görög töredékekből. A legújabban azonosított corvina szintén görög nyelvű: Teológus Szent Gergely műveit tartalmazza. Filológiai különlegességként értékelhető Janus Pannonius Plutarkhosz-fordítása, amelyet Lipcsében őriznek. A budai műhely legkiemelkedőbb miniátora a milánói Francesco da Castello volt. Tőle rendszerint csak magyarországi munkákat láthatott a közönség, ám most két, részben általa festett graduale érkezett Torinóból. Említésre méltó a Vatikáni Könyvtárból ideszállított ún. „vatikáni misszálé”, a budai műhelyre jellemző stíluskeveredés, stílusimitáció különleges emléke is.

A közönség izgalommal vette birtokába a kiállítást, így minden kötet előtt tumultus alakult ki, ha nem is annyira a szövegek – az effajta helyszín alkalmatlan az olvasásra –, de a csodálatos miniatúrák megannyi szín pompás felfedeznivalót ígértek a szemnek. Izgalommal olvastam a *Megfelelt a Napnak*ból már jól ismert tulajdonosok neveit egy-egy kódex alatt: Bakócz Tamás, Filipecz János, vagy Kálmáncsehi Domonkos. Valósággal a Könyv Szentélyében álltam, amint állhattak a Bibliotheca Corvinianában lenyűgözöttek, úgy ötszázharminc esztendeje e prelátusok is, akik udvari hivatalukat és busásan jövedelmező egyházi stallumaikat mind Mátyás királynak köszönhették, akinek a végrendeletét, szellemi örökségét és politikai művét, halála után a legnagyobb egyetértésben, hatékonysággal és sebességgel semmisítették meg...

Ballai László: Kommentárok egy Ady-kódexhez

„Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképebbesebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza” – írja nekünk Ady Endre, még ma is írja, még ma is érvényesek az ígéi, érvényesebbek, mint valaha. *Ismertlen Korvin-kódex margójára*, ez híres, programadó cikkének a címe, amely a megjelenése óta mozgatja-kínozza a magyar értelmiséget, csak hát nem a politikusainkat. Ismerek is egyet közülük, a jelen kormánypártból valót, aki osztálytalálkozónkon így viccelődött: „Értelmiséginek készültem, de csak politikus lettem.” Derültek is ezen néhányan illendőségből, holott a fecsegő felszín alatt ez a mély valóság, aki itt felcsap politikusnak, az hagyjon fel a józan ész, de különösen a szigorú erkölcs

parancsolatainak követésével.

„Miért hazudták, hogy a komp – híd, – óh Potemkin, te kenetes kezű szent ember, te csak Katalin cárnőt csaltad meg.

Ideálisták és gonosztevők összeálltak, álság levegő-köveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa.

A Nyugattal szórványosan már régen elmátkázódtak itt lelkek, Magyarország durva ember-matériájából már kicsillan egy sereg differenciálódásra érett és alkalmas molekula. A nagy Humbug nem Európának ártott meg, a hazugságot itthon hitték el. Miért hazudtak már az apáinknak, és miért adták a hazugságot tovább? Mi nekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van, kultúréletre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre.”

Azét hazudnak itt már egyezer-egyszáz éve, keresztény hitet hirdetve pogány szokások közül kinézve, vagy magyar ellenzéket német lovagokkal lemészároltatva, vagy a bárók székeit kevélyen elégetve egy országot a mongolok elé taszítva, vagy a nemesi köztársaságot nekiszegezve a király hatalmának, holott az ország megvédését várjuk tőle, vagy a nemesi konföderáció ügyét elárulva, az első magyar szabadon választott parlamenttel az annak elsöprésére törő Habsburgok részére katonai segítséget megszavaztatva, a Habsburgokkal kiegyezve (hogy azok stabilizálhassák idejémtúlt, dinasztikus államukat), miközben a nemzetiségek fenekednek ellenünk, az ország öngyilkos belépését szorgalmazva a Habsburg-dinasztia védelmében a Szerbia elleni háborúba; beleegyezve az ország döbbenetes területi megcsonkításába (a fehérterror rendszerének stabilizálása érdekében), majd keresztes hadjáratot hirdetve a megcsonkítók ellen, az országot újabb reménytelen háborúba sodorva, idegen hatalmaknak elvtelenül kiszolgáltatva, végül a születő demokráciát bölcsőjében megfojtva, az ország lakosságát a jelen problémái elől a „dicső múlt” fantáziájába menekítve, mert itt akárki ragadja is meg a hatalmat, annak a hatalom nem csupán az egyéni gyarapodás eszköze, hanem semmivel el nem cserélhető édesség, és ha valakiben koronként fölmerülne, hogy az ország vezetése olyan szolgálat, amelyet csakis az országlakosok iránti legnagyobb elkötelezettséggel lehet véghezvinni, azt kiűzik a politikai klikkekből és nevetségessé teszik. És az értelmiség? Az csak illendően mosolyog a politikusok viccelődésén

„Minket kergettek előre, nem volt szabad hátranézni, meglátni, honnan megyünk robogva. Meglátni, hogy néhány Fáraóé ez az ország, hogy szennyes állati életben tartják a milliókat. A Fáraók azt akarták, hogy legyenek itt gúlák és piramisok. Vérért és idegét hordja össze néhány vak bolond: hivalkodjanak majd vele ők.

Tízezer ember előreszaladt, Európaivá vált idegben, vérben, gondolatban, kínban, szomjúságban. Egy túlfejlődött embertípus termett itt, mely előtte fut a magyar társadalomnak száz esztendővel legalább. Ezek a szent kengyelfutók nem is álmodták, hogy sarkukban százezrek nincsenek.”

Köztük Ady Endre, az ő költőelődje, Petőfi Sándor és rettenetes csendjéből az ő általa ébresztgetett Csokonai Vitáz Mihály. De hát mi történik itt mindig az értelmiséggel? Csak nem az, amit már Kármán József lefestett a XVIII. század végén? Hazánk gazdag is, alkalmas is a nagy lelkek nemzésére. Hány, de hány ifjú növekedett fel, aki hirtelen gyarapodással a tudományok útján előrehaladt. A haza nagy reménységei látszottak bennük felcsillanni. Honi tanulmányaikat külföldi főiskolák megjárásával gyarapították. De alighogy hazatértek ősink

mezejére, nem tudni, micsoda kimagyarázhatatlan elalélás foglalta el őket. A könyvtárt fegyverek tölték ki, a széptudományokat a vadkergetés, az elmélkedést az agarászat. Alighogy kiértek csendes parókiájukra, elvadultak, mint az apró erdei marhák, megtompult elméjük, erkölcsük oly hozzá egyenesedett a hallgatók erkölcsiéhez, hogy azt csak a viselet különböztette meg. Végül, hogy külföldi formájukból egészen kivetkezzenek, karcsúságukat felcserélték potrohossággal.

„Nem elég, ha vannak Apácai Csere Jánosok, ha nem mély a néplélek, hiába dobjuk bele a métermázsás követ is, nem fröccsen fel a víz egy méternyire sem. Csakugyan mi vagyunk azok, akiknek nem jutott a nemesebb fajok szükséges szenzibilitásából? Erdély mást bizonyít, próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet.

Nemes és csodálatosan nagy királyom, Hollós Mátyás, úgy-e zsémbes, úgy-e nagyon keserű, úgy-e nagyon hitetlen késői íródeákod? Nem tudja: ír-e valamibe, nem tudja: ír-e valamiért, nem tudja: van-e itt valami. Néha vannak következő gondolatai: idejött régen egy vad, lehetetlen, bizonytalan, de erős vérű fajta. Eleddig ereje volt roskadva is élni s nemes idegeneket vérébe befolytatni. Miért nem lett belőle mégis semmi? Csakugyan kifelejtődött idegrendszeréből az a néhány szükséges idegszál? Miért iszik kancatejet ma is még, holott nektárt ihatna a magyar? Miért nem képes reagálni és megnyergelni önmagát, mikor már úgy sem lehet lovas nemzet? Miért? Miért? De szép volna hinni, hogy ideküldtünk kibőjtölni – az árját. Mikor az árja belefűl önmaga piszkába, mi helyébe ülünk, s intünk Ázsiának: küldj új csapatokat, megtanítunk benneteket arra, hogy kell egy különb kultúrát csinálni. De óh, rovom, rovom, a fekete betűket és a fekete keserűségeket Korvinád nem létező exemplárjának margójára és – nem hiszek. Én meddő vagyok, s aligha azonképpen nem halok meg. De akiknek gyermekei vannak. És gondolkozunk. És Apácai Csere Jánosok vagyunk. Német lesz-e, szláv-e, mi lesz a messze unoka? Rossz gondolat, bűnbe vivő, de becsületes. Óh, Napkirály, nincs igazam, de feléd fordulok. Én, aki szilági vagyok, mint ahogy Szilági és szilági volt nagy asszonyanyád. És taposom, áthágom a Királyhágót, s míg ebben az országban alig teszi, cselekszi valaki azt, amit cselekednie kellenék, s ami eltemetné azt, hogy a nagy Fal mellől jöttünk, én, a te késői íródeákod s mi mind keservesen, szerencsére, még csak ott tartunk, hogy: *talán*. Talán – higgyünk. És keressünk. Valahol. Akárhhol. Erdélyben? Erdélyben. Akárhhol.”

Erdély elveszett, és mi maradtunk az akárhholban, miközben Adynak tökéletesen igazat adunk: csak ilyen lendülettel, hittel lehet és szabad nekicsattanni az ősbegyöpösödéseknek. Költőóriásunk nemzetújítók nemzedékeit táplálta az emlőin. Mindenre kitekintő figyelmét most is továbbbröptethetjük.

A hazugságmagyarázó bekezdésben megemlítésre került a nemesi köztársaság, Vitéz János nagyra értékelt politikai műve, voltaképpen a legspeciálisabb hungaricum, a szentkoronatan. Az alaphelyzet: Szent István koronája Bécsben van, de valamiképp meg kellene koronázni I. Ulászlót. Nos tehát, a szentkorona három lényeges sajátossága a signaculum, mysterium és robur. Mindenek előtt az uralkodás, az országos főhatalom jegye, mely az országlakókat összefogja. Továbbá misztériumánál fogva átsugárzik rajta az igazibb élet, amely az isteni hatalom megnyilvánulása. Végül a királyok és alattvalóik személye fölött működő erő, amelynek végső forrása az első királynak, Szent Istvánnak apostoli és patrónusi mivolta. Ez az erő elválaszthatatlan az országlakók akaratától, általa vált lehetségessé Ulászló megkoronázása a csecsemő V. László ellenében, akit az országgyűlés nem választott meg. Ez az erő jelenti az ország testének, a regnicolinak és fejének, a rexnek egységét. Bármennyire atavisztikusnak tűnik is

mindez, ebben az országban a szentkoronatanra hivatkozva ma is lehet politikai frontot nyitni – sikerrel.

Százötven évig a Királyi Magyarország és Erdély között terpeszkedett a hazánk legnagyobb részére kiterjedő, állandó katonai fenyegetést jelentő török hódoltság. A fegyverek csörgése, a megkínzottak jajszava már a történelmi múltba enyészett, de valami itt ragadt: az oszmánli. Az Oszmán-ház a „Nagy”-nak nevezett II. Szulejmán szultán idején olyan istentelen és erkölcstelen uralmi gyakorlatot vezetett be, amely páratlan és elfogadhatatlan Európában. Az uralkodó nem nőül meg, hanem csupán gyermekeket nemz számtalan ágyasával, ugyanakkor kedvenc háremhölgyének beleszólást enged birodalma ügyeibe. Így vezető tisztségek betöltéséről nem a rátermettség alapján határoznak az országgyűlésben (amely nincs is), hanem asszonyi intrikák ösztönzésére. Tudniillik a legfőbb méltóságokat a szultáni vők kapják, akik azonban csak akkor nyerik el az uralkodó lányainak kezét, ha „illő” ajándékkal kedveskednek a szultánnak, de főleg az ágyasainak – leendő anyósáiknak. Bárkit el lehet fűjni, akár egy porszemet, egyszersmind bárkiből lehet nagyvezír, ha vitézül hadakozik az oszmán házért – ebben a rendszerben mindenki a szultán rabszolgája, alárendeltjeivel szemben pedig a szultánt játssza. Félelmetes alkuhelyzet ez az alattvalók számára, a mindenkivel szembeni meghunyászkodás készségének a kialakulása, legjobb példája a kétfelé is adózó, falusias Debrecen, amely egy jelentéktelen településből az ország legnagyobb városává nőhetett ki magát a XVII. században.

A politikusok itt mintha mindig elfelednék önnön korlátaikat, folyton-folyvást valami túlideologizált, „össz nemzetinek” kikiáltott eszmét kovácsolnak – és sikerül figyelmet kelteniük maguk iránt, sikerül időről időre akár családokat megosztva is bevinniük a „nagypolitikát” a mindennapi életbe. A mai Magyarországon is felválthatták a közszolgálati híradót a politikai propagandával – akár csak a Horthy- vagy a Rákosi-korban. Hozzá vagyunk edződve, gondolják, gondolhatják. Itt az embereknek fogalma sincs arról, hogy a modern kormányzásnak kizárólag a gazdaságpolitikára kellene koncentrálnia, és a jólétbe emelt lakosságnak meghagynia azt a jogát, hogy a saját akarata szerint alakítsa ki az életmeggyőződését.

És mégis mély itt a néplélek, olyan igazi ázsiai, olyan itt maradó. Európából csak a csoda széle ragadja meg, a szabadstrand, az olcsó buszutazás, a tenger csak arra való, hogy visszatérjen a szoboszlói meleg fürdőhöz. De visszatér. 1956-ban kétszázézer ember hagyta el az országot – a forradalmárok, lelkesedett Európa. Nem. A forradalmárok, akik fegyvert ragadtak a kezükbe, mindössze tizenhatezren voltak. Mi mindent hallunk a külhonba szédültekről! És az itt maradottakról? Pedig általunk létezik még e nemzet, amelynek a halálát már réges-rég megjósolta Herder. Akik külföldről néznek bennünket, mindenek előtt a túlélési készségünket becsülik. Becsülhetik is, törökökkel, németekkel, oroszokkal, mindenkivel dacoltunk. De magunkkal is. Mert itt mindig volt legalább két párt és legalább tíz vérre menő vita. Ha valami, akkor egy zászló alá terelésünk és akoligénlővé tételünk fogja meggyilkolni e nemzetet.

Ady Endre: Jegyzetek a napról (Akiknek Kossuth üzent)

I.

Akiknek Kossuth üzent

Kossuth Ferenc üzent a francia tőkének: ömöljön Magyarországra. Üzent a francia milliomosoknak, jöjjenek ide vállalkozni. Őhózzá, egyenesen Őhózzá, csinnadratta-bum-bum. Tudvalevő ugyanis, hogy a pénzhez csak hírlapi fölszólítást kell intézni. Erre rögtön jön, rohan, szalad, érkezik zsák-számra. Hát Japán már nem igen adhat libretto-anyagot az operett-íróknak. De ha így haladunk, ad majd helyette Magyarország elegendőt. Kossuth ő excellenciájának üzenetére jöttek garmadával a francia válaszok. Egy párizsi, érdekes kokott például állami bodegát akarna magának Budapesten kormánypénzen berendeztetni. Itt magyarruhás nők szolgálnának föl s mulatók képviselők hitelt és árendedményt kapnának. (Ha megcsinálják csakugyan, ajánljuk ezt a címet: Magyar-francia államilag segélyezett bodega – Kossuth Ferenchez.) Egy francia föltaláló csekély tizenhárom millió frankot kér egy egyelőre titokban tartott találmányának a gyártására. Ilyen és még csinosabb ajánlatokkal válaszolt a francia tőke Kossuth Ferenc és Hugues le Roux üzenetére.

II.

Ballon II. Adler

Párizsban valami három évvel ezelőtt történt. Szép nyári alkonyaton diner után kiült az erkélyre szivarozni egy derűs lelkű párizsi úr. Jött, szállt csöndesen felé egy léghajó. Az ügyből olyan robbanás lett, hogy belepusztult vagy öt ember. Most ugyanez a szörnyű-bolondos katasztrófa. Ezúttal Böszörmény mellett, hol a léggömb ritkább madár, mint Párizsban. De a két eset úgy-e világosan megállapítja, hogy íme, egy új veszedelem libeg a békés ember feje fölött. Aminthogy minden életkönnyítésért drága adóval fizet az ember és a kultúra. A repülőgépet föl fogják, mert föl muszáj találni. De micsoda újféle katasztrófákat rejteget a repülőgép korszaka.

III.

A Washington-ódák

Amerikából azt írják, hogy a Washington-szobornál is panamáztak. Én nem tudok fölháborodni: gyűjtött pénznek és szerelemnek ilyen vége szokott lenni. Pláne európai Nagy-Magyarországban s amerikai Kis-Magyarországban. A hazafiaskodást, a nagy száját, a szereplést nem adják ingyen vezéreink a magyarok földjén. De a Washington-ódák igenis fölháborítanak. Három hosszú ünnepi óda ilyen kis szoborhoz, ez sok. Zempléni Árpád kapott száz dollárt, két másik költőnagyság ötven-ötvenet. Én hiszem, hogy ők lelkesedtek ezer korona árát. De nem hiszem, hogy

ugyanennyi árát lelkesítettek. Valóban ideje volna már, ha a szobor-pénzeken kívül az ünnepi ódákból is sikkasztanának egy keveset.

IV.

Az a furcsa Amerika

És mert Amerikáról beszéltem, írjak le ide egy érdekes valamit. A múlt héten Párizsban talákoztam egy hatszáz tagú cseh társasággal. Ezek Amerikában élő csehek, munkások, iparosok, egyszerű emberek. Személyenként csupán útiköltségre két ezer koronát adnak ki, hogy hazalátogassanak régi hazájukba. Párizsban nyolc napig időztek s mentek Prágába, a Szokol-ünnepre. Volt közöttük szabómester, aki minden hengegés nélkül mondta el a többek között, hogy hatvan dollárt fizet Amerikában havonként a szakácsnőjének. Nyilván azért, mert van neki, ha pláne egy prágai útra családjával együtt ezreket költhet. S nyilván azért van neki, mert Amerikában munkásember megkereshet ilyen summákat. Egy kis adat a kivándorlás kérdéséhez. Amerikában a mi magyar uraink, vezetőink pincérek is nehezen lehetnek. Ismerek egy nyalka magyar huszártisztet, ki Amerikában három évi konyhai mosogatás után léphetett elő segédpincérnek. S azok, akik Magyarországon ma kenyeret sem tudnak keresni, a munkásemberek, ott künn becsületes módos élethez juthatnak. És nagyon sokszor jutnak is, de én még nem hallottam róla, hogy egy hazalátogatásért olyan áldozatokat hozzanak, mint ezek a csehek. Valószínűleg azért, mert a cseheknek édesebb emlékeik vannak szülőhazájukról, mint a szegény, Amerikába üldözött magyaroknak.

1907

Ady Endre: Jegyzetek a napról (A papok pénze)

I.

A papok pénze

Az orosz monostorokban nagy a rettegés. Mi lesz, ha Komura és Witte dacos adieuvel válnak meg egymástól?

Azt írja nekem egy kedves orosz legény, orvos Moszkvában, kivel messze Nyugaton

barátkoztam össze: csodák fognak történni. Ez nem szókép. A szó szoros értelmében: csodák fognak történni. Egy napon hirtelen a vezércikkek helyén szenzációs hírt közölnek az orosz hivatalos és szubvenciós lapok.

Szent András, vagy valamelyik orosz szent, itt vagy ott, megjelent. Égi írást olvastak az emberek Moszkvában. A kazáni szent szűz végigsétált a szenpétervári piacon. Valami efféle lesz a hír.

Csoda fog történni, és a csoda azért fog történni, hogy vegyék el a monostorok pénzét. Mert pénz már csak a zárdákban, templomokban találtathatik. Azt beszélnek, hogy tizenötezernél több millió kincs pihen az orosz monostorokban.

Isten dicsőségére, mióta csak Bizánc a keresztény istennel megismertette az orosz szlávokat, egyre gyűlt a kincs.

Ha Komura és Witte nem tudnak békét csinálni, a papok pénzén folyik a szent háború – tovább.

Nagy a rettegés az orosz monostorokban. De – kérdi az én orosz barátom – nincs igazuk vajon azoknak, kik a papokat utálják mindenek fölött? Lám, ha messze Keleten tovább ömlik a legdrágább nedű, az embervér, a papoknak lehet köszönni.

II.

Montenegro alkotmányt kap

Ő királyi fensége, Nikita fejedelem, kényszerhelyzetbe akarja hozni a másik Nikitát, Miklós cárt. Nikita alkotmányt ad Montenegrónak.

Az alkotmány azon fog kezdődni, hogy Nikita pénzt veret. Akár csak Menelik, Abesszínia ura. Eddig magyar és osztrák aprópénzek forogtak gyér számban a feketehegyek birkatolvaj fiai között. Nemzeti Bankja lesz Montenegrónak, s a bank főrésztvényese – Nikita lesz.

Nem nehéz megjósolni, hogy Montenegró lesz Európa legtartósabb monarchiája. Mert az üzletben is jó dolog az őszinteség. Nikita őszinte. Nem hirdeti, hogy isten kegyelméből ura ő Montenegrónak. Az üzlet – üzlet. Ő nem csinál titkot belőle, hogy a fejedelem voltaképpen – üzletvezető.

III.

Az erény jutalma

Az erény pedig jutalmazatlanul nem marad. A szép Firenze városban iszonyú a becsülete Montignoso grófnőnek. Monica mamájának, Giron ex-barátnőjének, a szász király kitagadott hitvesének.

Firenze város többek között a városi poliklinika díszelnökévé választotta a kitűnő Lujzát. Ez

kevesebb ugyan, mint a szász királynéság. De valami mégis. Firenze meg akarja nyugtatni a fejedelmi házasságtörő-nőket. A poliklinika elnöknője még mindig lehet az ember: azaz hogy az asszony.

De tessék csak meggondolni. A kereszties hadjáratok idején egy kicsit bizony meghalt a fejedelem csapodár felesége. Ma a poliklinika díszelnőknője lesz Firenzében. Legalább is. Hát nem halad a világ?

1905

Nándi Mihály: Ady, a bértollnok

Egy hölgyismerőssel futottam össze az orvosnál.

– Adyt olvasol? – vasvilla tekintettel szúrta át a kezemben lévő könyvet, Kenyeres Zoltán *Adyját*.

– Ez egy kitűnő összefoglalás, amely a legújabb kutatások fényében mutatja be költőóriásunkat.

– De hát őt jól megfizették azért, amit írt a cikkeiben.

– Inkább azért keveredett olykor ellentmondásba magával, mert egymással szembenálló jelenségeket látott és érzett egyidejűleg, egyszersmind nagyon gyorsan dolgozott, amit este leírt, reggel már le is hozták, nem volt idő a javítgatásra.

Jóhiszeműen magyaráztam, védtem Adyt. Már elváltunk, midőn eszembe ötlött, meg sem kérdezték, mi újat olvastam róla, csak rögtön elkezdtek piszkolni, ahogy mindent piszkolni szokás ebben az országban – ez már az ő korában is így ment.

Vele együtt engem is bepiszkoltak, aki, lám, egy ilyen „piszokról” olvasgatok.

Meg sem kérdezték, mi újat olvastam Adyról, meg sem kérdezhették, mert ők már mindent tudnak róla, amit tudni érdemes a magyar költészetet megújító, a magyar gondolkodást forradalmian új irányba terelő géniuszunkról, aki valójában egy utolsó szemét, bértollnok, aki jó pénzért mindent megírt.

De kinek? És ki ellen? A mai rendszer ellen? Már megint nem rendszerkonform? De hát lehet az egy zseni? Nézzük csak át, mit is vetett papírra, például 1907. október 7-én:

Mikor Rothschildék lumpolnak

A bécsi Rothschildoknak, ha igaz, majdnem tizenkét milliárdnyi vagyonuk van. Hazai, magyar fölfogás szerint ilyen vagyonos embereknek lumponiok kell. De Rothschildék nem rombolnak kávéházakat, nem muzsikáltatják magukat. Kártyázni nem szoktak s a szerelem még sohse csinált pazarlót egy Rothschildból sem. Hogyan mulatnak hát Rothschildék a magyar klerikálisok legsötétebb hírlapja szerint? A Rothschildok vagyonuk rengeteg kamatából – a szociáldemokráciát támogatják. Most már vagy ostoba az a lap, amely ilyet lemer írni, vagy pedig a Rothschildok Európa legutolsó lumpjai. Mert sokféleképpen lehet ostobaságot csinálni, de ilyenre a legkönnyelműbb lumpok se képesek, mint ezek a Rothschildék.

A hamis Pommeryk

E boldogtalan Budapesten mintha egyenesen azért élnének az emberek, hogy egymás illúzióit tépjék. Tudós professzor Schwartz Gusztáv is micsoda rosszat tett, hogy leleplezte a hamis Pommerykat. Még eddig legalább azoknak volt egy kis mámoruk s úri elégtételük, akiknek francia pezsgőre telt. Most ezek is Budapest kételkedőinek, kijózanodottjainak, bánatosainak légióit szaporítják. Miért álcázzon le szép hamisságokat ebben a városban az ember, ahol olyan kevés a szép hamisság. Hamis a politikánk, a kultúránk, az istenességünk, mindenünk. Hát nem természetes, hogy ennyi csúnya hamissághoz hamis francia pezsgőt iszunk?

Prohászka és Bethlen

Prohászka püspök művei hír szerint román nyelven is meg fognak jelenni. Ugyancsak hír szerint az oláh nép epedve várja e műveket, melyek a klerikalizmus magas iskolájából valók. Egyszer, régen Bethlen Gábor lefordította román nyelvre a bibliát. Nagy gondolata volt a nagy fejedelemnek: meghódítani a román népet a protestantizmusnak. Persze, hogy nem sikerült, s persze, hogy Prohászkanak több szerencséje lesz, mint Bethlennek. Ha Bethlen terve a Bethlen idejében sikerül, kiszámíthatatlan lökést kap Európa e részén a haladás. S hogy milyen szerencsétlenül lassú tempó a haladásé, az fogja legszomorúbban igazolni, hogy Bethlen után évszázadokkal könnyebb azt a sötétséget szolgálni, mely már Bethlen idejében tűrhetetlen volt.”

Mármost ki vágta zsebre Adyt? Prohászka Ottokár bizonyosan nem. És míg Rotschildék bizonnyal jót derültek nagy nemzeti költőnk humorán, a „magyar nemzeti keresztény eszme” kiagyalója, a székesfehérvári püspök (vezetékneve cseh, keresztneve német) és száz év utáni követői a legkevésbé sem. Nézzük, miket is irkált össze a pap *Kultúra és terror* című könyvében, amely ellenforradalmi röpiratok, nem egyszer sekélyes és primitív broszúrák megfogalmazásához, programok összeállításához szolgált alapul:

„A csőd után revideáljuk kultúrcéljainkat és új cégér után nézünk. Az új, erős polgári Magyarországnak a nemzettel összeforrott kereszténység lehet a vezéreszméje. A mi lobogónk a történelmi realizmus [sic!], mely hisz a fejlődésben, de épp úgy hisz a lélek, a szellem s szabadság reális erőiben [sic!]! Mi a múlttal kapcsolatban állunk, bele vagyunk ágyazva szellemi, nemzeti, termelési kapcsolatokba [...] Mi az osztályharc nemzetköziségevel szemben nemzeti alapon állunk, s a nemzeteket egyedeknek nézzük, melyekbe sajátos feladataik szolgálatára nemzeti öntudat s bizalom kell. A nemzeti eszme, mint a népcsaládi öntudat s bizalom érzete szintén hatalmas kapcsolat s nagy tömörítő elv és erő a nemzetközi bomlasztó befolyásokkal szemben.”

Prohászka nem elégedett meg a nemzeti gondolat és a keresztény univerzalizmus egymás mellé tételével, hanem ontológiai magyarázatot is adott a keresztény nemzeti eszméről: „A kereszténység, tehát a vallásos kultúra gyúrta a magyar népet is. A kereszténység hite, izzó lelke, szeretete, nézetei, erkölcse s motívumai alakították évszázadokon át a magyar életet. A nemzeti gyökér Ázsiából került, de az oltóág a kereszténység lett [sic!], s azóta az nem kettő, hanem egy, egységesen magyar nemzeti s keresztény élet lett. [sic!] Így tehát a magyar történelmi életen s magán a lelken s érzületen rajta van a keresztény jelleg, s amint a történelmi magyar lélek egységes, úgy nem lehet sehol elválasztó vonalat húzni a nemzeti s a keresztény betét között. [sic!]”

A legkevésbé sem zavarta Prohászkat, hogy a keresztény nemzeti gondolat nem Ázsiában, hanem Szegeden, s nem Szent István korában, hanem az 1919-es ellenforradalomban született. Őt és ideológiai követőit nagyon zavarhatják az Ady-féle konok igazságkeresők, akikkel persze vitatkozni sem mernek, tehát célszerűen lebertollnokozzák őket.

Délibáb

Ady Endre: Én nem vagyok magyar?

Ős Napkelet olyannak álmodta,
Amilyen én vagyok:
Hősnek, borúsna, büszke szertelennek,
Kegyetlennek, de ki elvézrik
Egy gondolaton.
Ős Napkelet ilyennek álmodta:

Merésznek, újnak,
Nemes, örök-nagy gyermeknek,
Nap-lelkűnek, szomjasnak, búsitónak,
Nyugtalan vitéznek,
Egy szerencsétlen, igaz isten
Fájdalmas, megpróbált remekének,
Nap fiának, magyarnak.
(S az álmosaknak, piszkosaknak,
Korcsoknak és cifrálkodóknak,
Félig-élőknek, habzó-szájuaknak,
Magyarkodóknak, köd-evőknek,
Svábokból jött magyaroknak
Én nem vagyok magyar?)

Ady Endre: Barangolás az országban

Csönd van és csöndben barangolok én
E kis Guignol-országocskán keresztül,
Hol füröszt mindent piszkos, őszi ár
S ömlik a könny nádas kunyhó-ereszbül.
S e nagy halkságnak ül dombtetején
Bizakodón s hengegvén, mint a páva,
Gazemberek vadászó, nemtelen,
Puskás, bitorló, úri társasága.

Egy-egy városból gyárkémény s torony
Bús-viaskodón a szemembe tűnnek:
Mennyi rokkant sírója s koldusa
Szolgál és hallgat itt körül a Bűnnek.
S mint veszekedett, ős-barbár toron,
Díszes leventék ember-szívet falnak
S a régi, lázadt jobbágyok sehol,
Ma is élnek, ha eddig meg nem haltak.

Ma is élnek, de most lelkük: a Csönd.
Csönd van, igaz, de soha ilyen csöndet:
Fél-ország nehéz melleiből

Fekete és vörös bosszúk hörögnek.
Falura város csönd-jellel köszönt
S szörnyű szava lappang e néma jelnek:
A titkos átkok halk tárnáiban
Sohse hallott pokolgépek hevernek.

A Csönd fog itt mindent megváltani,
Süket ölén alusznak robbanások
S ez a kicsi, ezerszer lekötött
Ország robban. Mikor télbe beásott
Bitorlói meg fogják áldani
Meleg sarcát e hideg, csöndes rögnek,
Váratlanul, taposón, hirtelen
A titkos ágyuk dühvel földörögnek.

Ady Endre: A szemeink utódjai

Be titkosak ma a gyerek-szemek,
Mintha nem látnák a bünös, magyar Mát,
Vagy mintha takarnák,
Hunyón takarnák a magyar Jövőt,
Mely csöndes szárnyal eléjük lebeg.

A mi szemeink búsak, bágyadók,
Düh vérében mind gyéribben fürödnek,
Alig várva többet,
Alig várva s csak a becsületért
Fenyegetők és föl-föllázadók.

Gyermekeink szemébe titkokat,
El nem döntött harcainkkal, mi adtunk
És sírni miattunk
Fognak, sírni, ha a Jövő jajos
S helyettünk lesznek talán boldogak.

Gyerek-szemek, édes utódjai
Sokat látott, fájó, vén szemeinknek,

Óh, vajjon mit intnek,
Mit intnek a jövődő lusztrumok:
Érdemes volt lelkünket ontani?

Szemetekben rejtőzik a titok:
Mi lesz a Tisza-Duna táján majdan,
Ha mi könnyes jajban,
Jajban és könnyben hunytuk le szemünk
S a Föld megindul s háborogni fog.

Rejtő, titkos, mai gyerek-szemek,
Emlékeztek majd szem-apáitokra?
Égjetek majd lobogva
S lobogjatok százszor több kínban is:
Csókunk, átkunk s harcunk ég bennetek.

Ady Endre: Új, tavaszi sereg-szemle

Robogj föl, Láznak ifju serege,
Villogj, tekintet, világbiró kardunk,
Künn, a mezőkön, harsog a Tavasz
S mi harcból harcba csapat-szemlét tartunk.

Mi szétáradtunk űzhetetlenül
S hol élet zeng, ott vívódva mi élünk.
Kis, romlott ország vén kadáverét
Fűti étlettel a vér, a mi vérünk.

Száguldva jártunk s most megpihenünk,
Hol friss szívek, szomjas szemek fogadnak:
Vérbe vágyódunk, mink is vér vagyunk,
Piros kedvű, új ütemű lovaghad.

Kik voltunk tegnap ködrongy-fantomok,
Csatákat gyűrünk megemberesedve,
Tegnap még buták tréfája valánk
S ma vagy holnap már Isten legjobb kedve.

Futótűz volt a sárkány-paripánk,
Bevett vár minden óvhatatlan szándék,
Ölünkben szabad, új és romboló
Garmadával a megváltó ajándék.

Mise, tömjénfüst, dicső babonák
Dőlhetnek ránk már bús, keserű tűzbe,
Hálózva fűtjük mink az ereket
Új élet-műként, üzetve és űzve.

Szétcsörtetett a Láznak csapata,
Betűt, vonalt, színt és hitet kiváltott,
Hályogot tépett a magyar szemem
S mink nézhetjük most vele a világot.

S hiába: a vakság már nem magyar,
Nincs magyar glóbus és a magyar észnek
Meg kell tanulni a mi ütemünk
S nem magyar sors az ábrándos enyészet.

Átváltódik, kit lázunk megkerül,
Mélyül s tornyosul gondolat és álom,
Megrázkódik újat lesve a szív
S minden szokottság fojtogat, mint járom.

Így lettünk mi az új-látó szemek,
Új rezdülés és ünnep az idegben,
Hit, vágy, cél, csók mind-mind azóta más,
Mióta mi lüktetünk a szivekben.

Ki minket üldöz, szivét vágja ki,
Ki minket nem ért, önmagát gyalázza,
Mert ott vagyunk mi immár mindenütt:
Új a világ nálunk is már, hozsánna.

Tűz, vér, láz, ujság, boldog változás,
Csupa teremtés lángol a szemekben,
Örök tavasz, örök forradalom,
Óh, ékeskedjél mindig ékesebben.

Robogj föl, Láznak ifju serege,
Villogj, tekintet, világbiró kardunk,
Künn, a mezőkön, harsog a Tavasz,
Harsogó Tavasz, kísérd el a harcunk.

Ady Endre: A tűz csiholója

Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, akik mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharvertek.

Az első emberi bátorság
Áldassék: a Tűz csiholója,
Aki az ismeretlen lángra
Úgy nézett, mint jogos adóra.

Mint egy Isten, hóban vacogva
Fogadta szent munkája bérét:
Még ma is minden bátor ember
Csörgedezetteti az ő vérét.

Ez a világ nem testálódott
Tegnaphoz húzó, rongy pulyáknak:
Legkülömb ember, aki bátor
S csak egy külömb van, aki: bátrabb.

S aki mást akar, mint mi most van,
Kényes bőrét gyáván nem óvja:
Mint ős-ősére ütött Isten:
A fölséges Tűz csiholója.

Ady Endre: Követelő írás sorsunkért

Sok bajom nem volt Istenemmel,

Ő hitt bennem és kiválasztott
S kérdéseire válaszoltam
Mindig egy mámoros igennel.

Az Isten a szívemben vagyok,
Csak néha-néha el-kisétál
S szeretem a szívemet nagyon:
Sorsokat bízott rá az Isten.

Istenem, uram, elvégeztem
Sorsaidat és rendelésed,
De a szívemben nem találok
En-sorsom, aki mindig késett.

Add ide, Isten, a sorsomat,
Enyémét is add valahára,
Együtt laktok s ha szívem rohad,
Hagyd reám már szívem és sorsom.

Beteg sors, szív, de lakóházad.
Szívem, ha öli szent szeszélyed,
Eggyek voltatok a sorsokkal:
Isteni szív ez s mégsem lázad.

Szívemben élsz, sétálgatsz, uram,
De tartozol is a szívemnek,
Alázatosan, nyomorúan
Kérlek: add nekünk a mi sorsunk.

Mi: jó társad, jó gazdád voltunk,
Ne lázíts föl ily hív szolgákat,
Hallod, uram, hallod-e, hallod?!
Mi magunkat kérjük, a sorsunk.

S ha sorsunkat ide nem adod,
Majd megkeressük ezt a sorsot,
Sorsunkat a büszkét s nem vakot,
Amilyen a tied: bocsáss meg.

Ady Endre: A halál négyes kis fogatja

Magyar fiatal ember volt a Halál halvány és bús arcú kocsisa. Fölfogadta őt a Halál, de keze alá nem adott lovakat; parádésokat avagy igásakat. Csak koponyás címerét égette e kocsisa homlokára a Halál. Láta, aki akarta, e szörnyűséges szignumot. A Halál kocsisa egyelőre a levegőt csapkodta suhogó ostorával.

Történt, hogy a Halál kocsisa elindult egyszer Budapestről. Érezte, hogy gazdájának nemsokára szüksége lesz reá. Be akarta járni még egyszer a tájakat, hol az Életnek volt egyszerű ostorosa.

Nagy utat kellett tennie a Halál kocsisának. Csalogatta, várta, követelte őt számos hely. Elébe küldte legbódítóbb illatait a virágos múlt. A Halál kocsisa legényesen suhogtatta az ostorát. Az Alföld nagy, levegős ereje delejezte meg nyavalyás testét. Egészen elfelejtette Budapestet s az éjszakát, melyeken aszalta őt a láz.

Hófelhők támadtak azonban s tél kerekedett. Budapesten nyájas tavasz kacagott, mikor a Halál kocsisa elindult. Mikorra pedig kis falujába ért, süvöltött a téli fürgeteg.

(Hogy találom én itt meg volt leányaim nyomát?) Így sóhajtozott a Halál kocsisa. Férfiú volt ő is. És a férfiú mindig a leányok nyomát keresi. Ha az Életet szereti s a jövőnek indul: bizonyosan az ismeretlen, érkezendő leányok elébe megy. Ha pedig törötten felszámolja a multat: okvetlenül a régi leányok árnyait hajkurássza. Azért teremtődtek a leányok, hogy póznák legyenek a férfiúi élet országútján.

Lósóskás, falusi szérűs-kertben kereste az első nyomot a Halál kocsisa. Itt nyílt neki először a szerelem. Még talán ötesztendő is volt akkor. Vannak férfiak, akik neuraszténiával születnek. Ezeket négy-ötéves korukban már szerelmi csalódás éri. A lósóskás szérűs-kert most hó alatt aludott. Seholy a kis Julcsa nyoma. A kis Julcsáé, kivel valamikor ide csókok okából rejtőzött a Halál kocsisa, különben pedig mintha hópalástban szállongtak volna e helyen az emlékek is. Fehéren és hidegen csak a valamikor kis Julcsa nyomát fújta be hóval a tél. Nem árulkodott Erzsire sem, ki kis parasztleány vala, semmi. Kivágták a nyárfát, mely alatt a zsidó Gizellával játszogatt a Halál kocsisa.

(Hol vannak a leányok, a volt leányok? Kis lábaik nyomát nem fogom-e látni? Az Oláh Flóri, a cselédi Marcsa, a nyaraló úri Dóra, a francia bonne, a német Lujza, a papkisasszony, merre járnak? Karonfogta-e és selymes utakra vezette-e őket lovagiasan az Élet? Vajjon hol járnak a régi leányok?) Sóhajtozott ismét és már visszavágyott Budapestre a Halál kocsisa.

De aztán mégis indult tovább. Nem lehet a leányokat kikerülni. Még akkor sem, ha már nincsenek. Csapkodott ostorával a Halál kocsisa. Gyí, testetlen lovak, az elröppent leányok után. De hó és hidegség volt mindenütt. Kis városok következtek a falu után. Itt is éltek vala leányok, kik egykoron vidám szavakba álltak, sőt csókokba merészkedtek a Halál kocsisával. Már majdnem sírva gondolt Budapestre. Ahol legalább fény és gőz van. És ahol önkéntesen jönnek az ember fülébe kacagni a leányok. De neki a régi leányok kellett: az igaziak. Mintha valamennyien összeszedelőzködtek volna s ő előle, a Halál kocsisa elől, menekülnének. Még Piroska vala hozzá a legszívesebb. Az urát, a férfiát, küldte:

– Piroska, aki az én feleségem volt? Öt éve mult már, hogy meghalt. Egy fiút szült nekem s

elköltözött a temetőbe.

(Az első nyom a havon: egy temetői halom s egy rakoncátlan, rosszul mosdatott fiú. Piroska, Piroska, mégis csak te voltál hozzám a leghűségesebb. Te legalább megüzened, mit adott neked s mit mívelt veled az Élet.)

A többiek hallgattak. Irma egy éjszakán az urával együtt elszökött a kisvárosból. Terézről nem tud senki semmit. A Halál kocsisa végtelen szomorúság reáborulását érezte. Hát ő csakugyan a halált jelentette mindazoknak, akikhez egykor közeledett? Ilkáról az a hír jött, hogy özvegy s rossz tüdője fogytán sorvadva fekszik. Brr, rettenetes; Ilkára akkor nem is gondol. De ki van még a volt leányok közül? Már olyan helyen járt, hol asszonyok leheltek forróságot ifjú napjaiba. De az asszony nem a múlté soha és ritkán a jövőé. Az asszony a jelené mindig. Az asszony az elmúlt leány. A Halál kocsisa a múlt útjain bolyongott s csak a régi leányok kellettek neki. Akarta látni, hogy tudtak-e ezek a leányok valamit ajándékozni az Életnek, a jövőnek?

Reszketve, titkolva legutoljára hagyta a leányok leányát, Blankát. Férfiassága akkor ébredt volt, amikor e leánnyal találkozott. Az a leány a leányok leánya, kiről nagyon ifjúkorunkban annyit álmodunk, hogy pironkodva kell fejcsóváló, komoly orvosok ajtaján kopogtatnunk. E leányok váltják ki belőlünk a férfiasságot s hozzák, terítik elénk az izgató Életet.

(Hát Blanka is elveszett volna? Úgy kell visszamennem a gazdám, a Halál elé s a könnyű budapesti leányok közé, hogy őt se lássam?) Nagyszerű asszonyságnak ígérete volt már kisleány korában Blanka. Neki meg kellett maradnia s örvendeztetnie az Életet. Érezte, tudta a Halál kocsisa, hogy így van.

És szaladt ama városba, honnan hozzá Blankáról hír érkezett. Tél volt itt is, de a havas télre már kárörvendően vigyorgott a tavasz. Róttá, járta az utcákat a Halál kocsisa, akinek gazdája lovakat, fogatot még nem adott.

Dél volt s ragyogott a fehérség. Egy utcasarkon íme feltűnt Blanka. Előtte egy fogat, apró ember-fogat, négyes fogat. Hatalmas, csupa – bőség asszony Blanka. Mellette vékony, lompos, francia bonne. Elóttük a négyes fogat. Egymás kezét fogó két kis fiú megy elöl: három-négy évesek. Két szőke, már asszonyságot ígérő hat-hét éves leány a fiúk nyomában. Mind prémesen, téliesen, vidáman s rá se néznek a Halál kocsisára.

A Halál kocsisa pedig kacagva megsuhogtatta az ostorát. Ez az ő négyesfogata. Ez a négy kis ember, akiket más férfinak adott az ő egykori Blankája. És megnyugodva, mindent értve utazott vissza Budapestre, a gazdájához, a Halál kocsisa.

Ady Endre: Kocsi-út az éjszakába

Milyen csonka ma a Hold,
Az éj milyen sivatag, néma,
Milyen szomorú vagyok én ma,
Milyen csonka ma a Hold.

Minden Egész eltörött,
Minden láng csak részekben lobban,
Minden szerelem darabokban,
Minden Egész eltörött.

Fut velem egy rossz szekér,
Utána mintha jajszó szállna,
Félig mély csönd és félig lárma,
Fut velem egy rossz szekér.

Ady Endre: Jóba a kőtörő

Jóba, a kőtörő, éhesen ödöngött a városban, hol havas tetőkön zászlók lengedeztek. Sebes, kék, bütykös ujjait káromkodva ropogtatta s ment, amerre az emberek siettek. Egyszerre a kastély aranyos kapuja előtt állott sok emberrel együtt Jóba. A cifra kapun tódult be a nép s Jóba azt hitte, hogy álmodik. Ő is bemehetne a virágok és szelíd őzek közé? Micsoda boszorkányság ez ezen a furcsa téli reggelen? Elnézte, óh, hányszor ő már messziről, alázattal ezt a csoda-kertet. Fehér utait, virágait, szelíd őzeit s középen a tornyos palotát. És ejnye, bizony ott bent cigányok muzsikálnak. Új és új emberek jöttek, rongyosak is. Jóba állott a kapun kívül nagy, beteg, tehetetlen báméskodással. Egy sereg rongyos száguldott el mellette. Egyik megnézte Jóbát s száguldóban reá kiáltott:

– Ni, ni, a csegei Jóba, hé Jóba. Gyere, ha magyar vagy, te is.

Jóba majdnem vidáman megmozdult. Bemegy ő is, mert a Kossuth-nótát hallja. Bencsi legény volt, aki hívta s az is csak kőtörő. Valami nagy dolog lehet ott bent. Ohé, a grófi kastély beereszti a rongyosokat is ime. Jóba is szaladt, amerre a bencsi legény robogott a pajtásaival. Éppen a tornyos palota elé. Zengett, harsogott a nagy kert: a népek énekeltek. A palota ablakaiból barátságos, szép arcok mosolyogtak. Ez egy kis mennyország, vélte Jóba, a kőtörő s hátát süttette a nappal. A hó szikrázott és olvadt. Pirosodtak a fülek s a cigányok nem fáradtak. Néha éljenek harsogtak s kendőket lobogtattak kalapos, városi asszonyok. Jóba, a kőtörő, szédült, mintha erős pálinkát ivott volna. Éljenzett ő is, kacagott, dudolt s csak néha nyögött. Egyébként ők leghátul szorongtak, a rongyosak. Jóba mosolygósan ismert meg közülök sokat. Bencsi árok-ásók, lápfalui kosárkötők, vadági zsellérek, kósza napszámosok, kenyértelen kőtörők. Ezek mind önkéntelenül

egy seregbe verődtek. Így tavasz előtt, februárban följajdulnak az alvó faluk. Már nem bírják az emberek tovább telet s mint az álomjárók, szállingóznak be a városba. Nem tudják, miért mennek oda, de mennek. Ott szép házak vannak, pénz, drága holmik, munka, kenyér. Hátha! És jönnek, a sápadtak, a keserűek, a rongyosak, a kiéhezettek jönnek. Így jöttek a bencsiel, a lúpfaluiek, a vadágiek és a többiek. Így jött be a városba Jóba is, ki most nótázik, mint egy részeg. Majdnem sírja a nótát a cigány után: Kossuth Lajos azt üzenté. Dalol az egész tépett, aszott, rongyos had. Éljen a haza, a haza - kiáltja a bencsi kőtörő. Elöl az urak is ezt kiáltják. Az ablakokból visszarikoltják. Éljen a haza, a haza. Jóbanak könnybe lábad a szeme. Majdnem elindul, hogy megöleljen sorba mindenkit. Éljen, éljen a haza! s most mind itt vagyunk, egyformán, a gróf kertjében. Éppen ilyet álmodott nem régen, mikor majdnem elpusztult. Jóbanak még most is gyuladt egy kicsit a tüdője. Ezelőtt öt nappal tápázkodott föl a forró szalmazsákról, ahol hetekig kínlódott. Még mindig mintha nagy késeket mártanának itt-ott a testébe. A rongyai is vékonyak, silányak. És hamar megzavarodik még Jóba. Mellé áll a nagy sokadalomban, lármában egy vadági zsellér:

– Rossz bőrben vagy, szomszéd.

Alig értik egymás szavát a cigánytól, a nótától, a nagy rivallástól. Egy kicsit részege mind a kettő ennek a különös sokadalomnak.

– Dög voltam, szomszéd. Már el akartak földelni. Jobb is lett volna. Nálunk nincs munka. Nyavalyás is volnék a dologra. Csak éppenhogy bejöttem szétnézni a városban. Vadágon is így van? Az asszonyom is hullá. Az is két hét óta nyavalyáskodik.

– Hány a gyerek?

– Öt. Én legalább nem tudok enni. Nem is kívánom az életet. De azok tudnak. Mit csináljon az ember? Hát mondd, szomszéd.

Hirtelen elönti őket egy széles zszibongás. Mindenki éljenez, kiabál. Az ablakban áll a fiatal gróf. Sújja tisztelettel a vadági zsellér:

– Ő lesz a követ az apja helyett.

Keveset, de óh, szépeket mond a gróf. Szabad és boldog legyen az ember. Mikor bevégi, a városi asszonyok megint kendőket lobogtatnak. Jóbanak megint könnyes a szeme. Azután kiterelik őket a parkból a szolgák. Dél el is múlt. A cigány nótáját még sokáig hallják: Kossuth Lajos azt üzenté.

Dudolt, lelkesedett Jóba az utcán. Ketten ballagtak a vadági zsellérral. Egyszerre azonban dideregni kezdett Jóba:

– Így nem mehetek haza, így nem lehet. Egy kenyeret ha vehetnék. Veszek kenyeret, húst, veszek.

Valami nagy változást érzett a világban Jóba. Ez a különös délelőtt. A grófi kert, a gróf, a muzsika, a sok éljen. Együtt mindenki, urak és rongyosok. Kell, hogy hús kerüljön és kenyér. Láz és lelkesedés égette a Jóba arcát. Megszólal a vadági zsellér:

– Van nálam egy kis pénz, szomszéd, két malacot adtam el, menjünk be egy pohárra.

És ittak, míg elesteledtek. Énekeltek és sírtak: Kossuth Lajos azt üzenté. A zsellér ordította gyakorta:

– Más világ lesz, szomszéd, meglásd. Szabad lesz minden ember, az istenét.

Jóba nyöszörgött mint egy gyermek:

– Szeretném megcsókolni azt a fiatalembert. Áldott ember, hajh, be áldott ember.

És énekeltek, mintha az érkező boldogságot fogadnák: Kossuth Lajos azt üzenté.

Éjjel indultak haza, csak a hó világított. Jóba látta, hogy a zsellérnek még öt forintja van.

– Adj egy forintot, szomszéd.

– Nem lehet.

Jóba előre engedte a dülöngöző zsellért s a botjával fejbe ütötte. Azután, mikor a zsellér leesett, megvadult. Lángoltak a csontjai is Jóbának s verte a zsellér fejét. Azután kivette a csizmájából az öt forintot s loholt. Énekelte az árva, sötét téli mezőn Jóba: Kossuth Lajos azt üzenté. Tele volt a szíve a mai nap eseményeivel s úgy sietett haza az öt forinttal, mint egy megváltott, mesebeli király.

Ady Endre: Adél

I.

Adélt a tantiya nevelte, s mindig egy nagy kutyával járt.

A tanti vénleány volt, süket az istenadta és hülye. Adél hallott ugyan affélét is, hogy a tanti szép, erős fiatal leány volt. De ez már nagyon régen lehetett. Hiszen Adél is mindjárt 30 éves. Vénleány ő is, csakhogy ő róla sose fognak úgy beszélni, hogy fiatal volt, szép volt, s úgy hajtotta a nyírségi utakon négyesfogatát, mint egy úrkocsis.

Nem, ő róla alig fognak így beszélni. Kislány volt, mikor árván maradt. A néni, a kellemetlen vénlány vette magához, s azóta itt laknak a városban, jó messze a szép emlékü Nyírségtől, mely kezd elszokni már a négyesfogatoktól, s homokját csak futókocsik gázolják. Megkopott a dzsentrik birodalma, mint a tanti. Megkoptatta az idő, meg a cigány vonója.

II.

Mint mondám, Adél is vénlány volt már, s egy nagy kutyával járt rendszeren.

A kutyát Nérónak hívták, ha valakit ez is érdekelne.

Néro az Adél ártatlanságát őrizte, miként a nagynéni mondá. Ellenben Adél csúnya volt, száraz, sárga arcú, szürke szemű, csontos, hosszú leány. A néni ízlése szerinti ruhában járt, mely fekete volt s lehetetlen szabású.

– A férfiak gonoszak és istentelenek. Vigyázz, Adél, vigyázz!

És Adél nagyon vigyázott. Betöltötte a huszonnyolcadik évét is, és még mindig vigyázott. Csak Néróval ment végig az utcán, kezében korbácsot lógatott. Egy-egy sarkon hangos, vidám megjegyzéseket tettek reá cilinderes urak, de Adélnak eszébe jutott a néni beszédje: a férfiak gonoszak és istentelenek, vigyázz, Adél, vigyázz! Ilyenkor megszorította a korbács fogóját, szólott Nérónak, s kettőzött lépésekkel sietett tovább...

III.

Egy alkonyaikor sétájából hazafelé tartott Adél.

Halványsárga arcán olyan pirosságféle égett. Szokatlanul izgatott volt. Szeretett volna hátranézni, de nem mert.

Egy fiatalúr ment utána. Olyan rendes, majomképű.

Adél betért az utcájukba, a férfi utána.

A vénleánynak eszébe jutott a tanti szava. Erősen fogta a korbácsot, s megfogta a Néró nyakörvét.

Szerencsére már házukhoz értek. Adél beugrott, s becsapta az utcaajtót.

Egy percreg várt, míg a lépések elhangzottak, s azután dühösen ugrált fel a lépcsőn.

A tanti egy régi divatlapot olvasott, Adél pedig szeretett volna sírni, maga sem tudta miért...

IV.

A tanti csak pápaszemmel látott, s hülye volt.

– Miért nem mégy ki sétálni, Adél?... Már két napja nem voltál.

– Beteg vagyok.

Adél már vénleány volt, de most hazudott először.

Az ablaknál ült rendesen, félig eltakarva a csipkefüggönytől...

Este hat óra felé ismét hangzottak a lépések a járdán.

Már ismerte a lépéseket. „Ő” sétált el az ablak előtt, ki- kenve-kifelve, a szokott úszó lépésekkel.

Adélnak fejébe ömlött a vér. Ha közel van hozzá az a férfi, megfojtja...

A férfiak gonoszak és istentelenek. Vigyázz, Adél, vigyázz! ...

Adélnak most jutott eszébe először, hogy milyen ostoba az a tanti.

Idegesen, dühösen kapta elő a korbácsát, s szólította elő a Nérót.. .

Mikor az utcaajtót ki akarta nyitni, elfogta valami láz.

– Menj vissza, Néró...

A kutya nagyon bámult nagy okos szemeivel, s ki akart osonni a félig nyitott ajtón.

Adél rávágott a korbáccsal, s berántotta maga után az ajtót.

A kutya nyihogott egy darabig belül, Adél pedig dobogó szívvel ment lefelé az utcán.

Amerre „Ő” ment...

Egy ajtó nyílt, s majd összeütődött vele. A ficsúr mérgesen nézett reá, de egyszerre nyájas, mosolygó arcot vágva intett fel az első emeleti ablakba... Egy borzas hajú, kékszemű leányarc kandikált ki a függöny mögül...

Adél magánkívül nyargalt haza. összevissza csókolta, könnyezve a hülye tantit és a sértődött Nérót.

A tantit már elföldelték, a Néró még mindig őrzi az Adél ártatlanságát.

Együtt sétálnak, úgy, mint régen, s Adélnak még mindig fülébe cseng: a férfiak gonoszak, istentelenek; vigyázz, Adél, vigyázz!

És Adél vigyáz is. Csak azt szeretné néha egy férfinak bebizonyítani, hogy nem minden nő egyforma, s van olyan nő is, aki meg tudja védeni erényét...

Lukáts János: A szalamandrák

Noé ideje óta nem volt akkora vízözön. Gőzölögtek a földek, és füstölögtek a hegyek. Az erdő nagy csöndességben állt és egyre zöldebb lett. Egyre tisztább. Mi, városiak, szólni alig mertünk, amikor hallottuk, milyen néma az erdő, és amikor láttuk, milyen tiszta a világ. A teremtés után lehetett ilyesféle, az első hétvégen.

A hajdani kisvasút modernkori romjain lépegettünk. Ijesztően keskeny tud lenni egy vasút elgörbült sínje, amely már régen nem sínpár, és mégis veszi magának a bátorságot (talán utoljára

sín-életében), hogy átíveljen egy harsogóra áradt patak fölött. A völgyben nagy volt a némaság, egy-egy meggondolt esőcsepp megvárta, amíg óriásira duzzadt s akkor a nyakunkba hullott. Száraz helyet nem találtunk, laposat is keveset. Oda vertük a sátrat. Aztán belebújtunk, hasra feküdtünk és csak a fejünk nézett széjjel a koraestében.

– Gátépítő leszek! – tájékoztatott Benedek legújabb, véglegesnek tekinthető életpályájáról. A csalánon és a vadsóskán keresztül a patakhoz csörtetett, szikladarabokból gát, töltés, hídfő épült. De a víz azonnal elgörgette a köveket, maga akarta megszabni útját.

– Avagy inkább folyóépítő leszek! – módosította elhatározását Benedek, látván a gátépítés reménytelenségét. – Van olyan? – kérdezte, de tudta magáról, akármilyen is lesz a válaszom, ő folyóépítő lesz.

– Van! – erősítettem meg a szándékában. Benedek másnapra tervezte az új életpálya kezdetét, ma a vízi kudarcot valamivel feledtetni akarta: – Menjünk föl erre a hegyre! – indítványozta és elindult. Én utána: ki a sátorból, neki a meredeknek.

– Ezt gerincnek hívják! – magyaráztam mászás közben, hogy addig se előzzön meg túlságosan. Tudomásul vette, de azért csak megelőzött. A gerincen megvárta, ott félt egyedül. Akkor talákoztunk a szalamandrakkal. Ott fönny, a hegygerincen, ahová nem vezet út, a nedvesben, az árnyékban. A csendben, a nyugalomban, mint azon a bizonyos első hétvégen.

A szalamandra kicsi volt, gyerek lehetett, aki elmászkaált a többiektől, vagy talán csak egy kis magányra vágyott. De ki gondolt a gerincen, ég és föld között, már közelebb az éghez, kétlábúak váratlan megjelenésére. A szalamandra mozdulatlanra dermedt. A félelemtől, az ősi törvénytől? Benedek kinyújtotta feléje a kezét.

– Ne bánts! – halk volt a hangom, a fiú mégis megrezzent tőle: – Dehogy bántom! – és félt egy kicsit a szalamandrától. Csak a tévében látott ilyet, azt gondolta, szalamandra csak a Tűzföldön él, esetleg a Himalájában. Ez pedig itt állt előtte. Azért feléje nyúlt: – Megsimogatom.

– Csak óvatosan – suttogtam –, érzékeny, gyenge állat. – Az érzékeny, gyenge állat állta a simogatást, de közben iparkodott a kövek közé furakodni. Emelgette apró lábait, amelyek kecsesek voltak, a teste tömzsibb, mint a gyíkoké. A feje nagy, akár a csecsemőknek. Feketeszínű testén meghökkentően villogtak a sárga foltok. Valójában elnyúló pontocskák voltak, amelyek a test vonalát követték. Mintha jelmezt viselt volna. Benedek csattogtatta a fényképezőgépét. A szalamandra eltűnt a kő alatt. Benedek szeme ragyogott: – Állatfotós leszek, mint azok a tévében! – Olyan hittel mondta, mint soha még.

Hármat se léptünk, újabb szalamandra jött. Nagy, öreg, talán az elcsatangolt apróságot kereste. Bátran emelte föl a fejét, mintha az emberelőtti kor tanúja nézett volna ránk. A száját is megtátotta egy kicsit. Rajta narancsszín volt a folt. Mozdulatlansága egy pillanatig, ha tartott, aztán kényelmesen beballagott egy fatörzs alá, a nedves levelek közé.

És újabb szalamandrák... Mi csak lépdeltünk közöttük, ámulva, amint hevertek és jöttek-mentek a hegygerincen, a nyirkos levelek és a száradó kövek között. Mint akik otthon vannak. Benedek egy-egy lelkes félhangot, indulatszót vagy halk rikkantást hallatott. Volt olyan pillanat, amikor három szalamandrát láttunk egyszerre. Kő alatt, fa mögött, meg csak úgy, az út közepén.

– Olyan képet, amelyiken kettő van... – kérlelte.

– De ha nincs kettő egymás mellett! – tártam széjjel a kezemet. Benedek két ujja már emelte a

fekete-sárga, apró, álarcos szömyecskét. A világ bizonyosan legjámborabb szörnyetegét. Bátran emelte, miközben félt tőle. Odatette a másik mellé, a két szalamandra egy irányba iparkodott eltűnni, ez volt Benedek szerencséje, kattant a felvevő.

– Most már hagyjuk őket! – kockáztattam meg a visszavonulást.

– Nem! – olyan hangon volt ez mondva, amivel nem lehetett vitatkozni. Benedek tizenöt szalamandrát cserkészett be, negyvennél több felvételt csinált, arcán a sosem remélt váratlanság öröme.

Másnap korán keltünk, meg kellett mászni három csúcsot, útközben volt leszedni való szeder, megfaragni való vándorbot, oroslánforma szikla – kellett tehát az idő meg az erő. Késő délután volt, mire fáradtan visszatértünk a táborhelyre. Én a tűzrakó hely kövei mellé guggoltam, hogy mielőbb sülhessen a szalonna, és megfőhessen az esti leves. Jó az ilyenkor.

– Én fölmegek egy kicsit! – nem mondta, hová megy. Oda, a szalamandrákhoz. – Vigyázz! – szóltam utána, majd pontosítottam: – Vigyázz rájuk!

Vacsorára jött vissza, egy kicsit gondterhelten: – Csak kilencet láttam. – Már ismerte őket személyesen. És megint lefotózta valamennyit. Már alváshoz készültünk, amikor megkérdezte: – Mit kell annak tanulni, aki ilyen kígyókkal akar foglalkozni?

– A szalamandra nem kígyó! – mondtam. És beszélgettünk kétéltűekről, élőhelyekről, csökkenő és mentenivaló állatpopulációról. Benedek fölkönyökölt a sötét sátorban, úgy beszélt, úgy hallgatott.

Másnap már reggeli előtt fölszaladt a gerincre. Komoran jött vissza: – Most csak hármat láttam. Mit gondolsz, félnék tőlem? – én viccel akartam elütni a kérdést, de ránéztem Benedekre. Meg a szalamandrákra gondoltam.

– Csak szokatlan vagy nekik. – Aztán hozzátettem: – De nekik minden ember szokatlan. Minden ember idegen. Ne háborgasd őket...

– Én nem háborgatom őket – védekezett. – Én csak... – elhallgatott. Barátokat remélt fönn a tetőn, és menekülőket talált.

Aznap a hegység legmagasabb csúcsát másztuk meg. Vízmosásban csörtettünk fölfelé, kidőlt rönkökön másztunk keresztül, meredeken araszoltunk előre, és végül a tetőn voltunk. A szívünk a torkunkban dobogott, az izzadság a hátunkra fagyott a hideg szélben. Ezért jöttünk, a vízmosásért, a meredekért, a hegycsúcsért. Egymás tenyerébe csaptunk.

Utolsó reggel Benedeket odalenn hagytam, vigyázzon a tűzre. Ez volt az egyetlen, amivel a völgyben lehetett tartani. Magam lépkedtem föl a hegygerincre, a szalamandrák közé. Leültem egy kidőlt fatörzsre és vártam. Az öreg jött elő, hátán a narancsszín folttal. Megállt egy lépésre tőlem. A többiek talán rejtekből figyelték. Elvégre ő volt a főnök, az öreg, a bölcs...

– Most már elmegyünk, nem jövünk többet! – szóltam halk hangon. Mintha bólogatott volna azzal a fölemelt fejével. – Nem akart bántani – és intettem, hogy ott, lenn, Benedek az, aki nem akarta bántani őket.

– Nem, persze – sóhajtott az öreg szalamandra – minket senki se akar bántani. Csak, tudod – talán közelebb lépett egy hajszálnyival –, csak, tudod, ez itt a mi hazánk. Itt rajtunk kívül nem él más állat. Néhány csiga meg a pillangók. Ha idegen jön, az nekünk rettegés. Nem bánt egy se,

csak fényképezni akar és a szemünkbe villant, csak meg akar simogatni és letöri a lábunkat, csak egymás mellé taszigál és megroppantja a gerincünket.

– Sajnálom, ha bajt okoztunk... – gondoltam, jobb, ha elhallgatok. De az öreg, narancsfoltos szalamandrának még volt szava hozzám. A többi – láttam – kiült a kőbarlangocskák szájához, onnan hallgatta az okos szót.

– Ha megdermedünk a félelemtől, utána nem kel életre mindegyik szalamandra. Némelyik ott marad holtan. Ti, emberek, nem tudjátok, mi a félelem. Sok mindent tudtok, de sok mindent nem. A hegygerinc életéről például semmit se tudtok... – megköszöri aprócska torkát és indulni készült. Aztán mégis maradt. Fölágaskodott, szinte lábujjhegyre állt. Mellén is megvillant a narancsszínű folt.

– Megkérlek... – és nagyon komoly volt a szava –, megkérlek, ne áruld el odalenn, hogy mi itt élünk. Mi csak addig élhetünk, amíg a völgylakók nem tudják meg, hogy szalamandrák élnek a gerincen. Egymás közt békében és nyugalomban. Emberek nélkül, a napfény és a harmat ölelésében. Ne mondd meg odalenn, hogy találkoztál velünk! – szinte könnyögött. – Ne mondd meg a hegy nevét, ahol jártál, és ne a hegygerinc nevét, amelyre föllépkedtél. Te meg az apró óriás. Ne tudja meg soha senki... – visszaereszkedett a földre, és eltántorgott a kövek közé.

Bénultan ültem még egy negyedórát, örültem a szép napoknak, féltettem a szalamandrákat, és bántott a dolog egy kicsit.

– Van ennek a gerincnek neve? – érdeklődött Benedek, már hazafelé ballagtunkban.

– Nincs, ennek nincs... – feleltem sietősen. – Ez olyan nem emberlakta hely, láthattad magad is...

Kenyeres Zoltán *Adyja*

Az irodalom prezentáció és reprezentáció. Gyakran csodálkozunk el azon, miért kap egy-egy szerző teljesen érdemtelenül óriási közfigyelmet, míg mások, sokkal jelentősebb alkotók munkásságát csaknem teljes csend övezi. Ennek egyik magyarázata a „kánonban” keresendő, amely a hagyományok és az akadémiai ítések megállapításai között lebeg. Az irodalomoktatás voltaképpen a kánon oktatása, aki abba bekerült, annak örökléte csaknem biztosított, különösen, ha olyan nagy klasszikus, mint Ady Endre. Csak hát nem mindegy, hogy az öröklét egy síremlék, amelyet évfordulókor megkoszorúz a tisztelgő utókor, vagy pedig folyamatos olvasottság és az olvasottak értelmezése, tükröztetése korunkkal. Az irodalom társadalmi presztízse az elmúlt három évtizedben folyamatosan süllyed. Az általános műveltségre legnagyobb kihatással lévő gimnáziumi tanulmányok végeztével a legtöbb ember korántsem érzi szükségét annak, hogy élete hátralévő esztendeiben is „kötelező olvasmányokra” pazarolja idejét. Ady nevét tehát minden érettségizett ismeri, műveit azonban szinte senki. Itt jutnak óriási szerephez a „kánonkovácsok”,

akiknek minden erejükkel fenn kellene tartani az Adyra irányuló társadalmi figyelmet. Ámde mit tapasztalunk?

„Ha meg akarjuk ítélni Ady életművét, mintha kétféle értékelés dimenziójában kellene egy időben és egyszerre előrehaladni: alapos elemzéseket végezni egy szűkebb poétikai-esztétikai fogalomrendszer koordinátája szerint, amely, hogy nehezebb legyen a dolog, állandó mozgásban van, át-átalakul – és ugyanakkor egy evvel ok-okozatilag alig kapcsolatba hozható tágabb társadalomtörténeti, ne adj isten politikátörténeti, mentalitási, értelmiségtörténeti koordinátarendszer kereteiben kellene gondolkodni, ahol ez utóbbi még az előbbinél is változékonyabb a fogalmi apparátusát és módszereit illetően – olvashatjuk Kenyeres Zoltán *Ady* című könyvében. – Ráadásul szűkebb tudományágunk, az irodalomtörténetírás olyan korszakát éljük (mondanám: nem nagyon jó korszakát), amely nem a horizontális kiterjedés bővítése felé halad, éppen nem a társadalomtudományokkal közös és azokkal érintkező területek mozgósítására törekszik, hanem a tudományok történetében koronként elő-előforduló involúciónak, befelé fejlődésnek, belső komplikációkba bonyolódásnak a társtudományok felől nézve izolatív periódusában van.”

Kenyeres Zoltán könyve első részében Ady költészetével, annak kialakulásával, elemzésével, sőt értékelésével foglalkozik, a másodikban Ady teljesen elfeledett novellaírói munkásságát mutatja be, a harmadikban kisebb esszéeken keresztül világít be az Ady-kérdés csomópontjaiba, a negyedikben kronológiai sorrendben közreadja a költő részletes életrajzát, az ötödikben pedig Ady művei és a róla írt tanulmányok bibliográfiáját.

Ady verseinek olvasása ma is felkavaró, magával ragadó élmény. Nem utolsó sorban utánozhatatlan nyelvi bravúrájának köszönhetően. Az *Új versekkel* a magyar irodalmi közéletbe mintegy messiásként, mártírként berobbanó Ady hangsúlyozott magyarságával és nemzeti elköteleződésével, ugyanakkor bibliai hivatkozásaival, és mitológizmusával teljesen meglepte a korábbi költészettípusok olvasási módjához szokott közönséget. Ady mégsem valamiféle “metanyelven” szól (vagy éppen minden metanyelvnek megvan a racionális alapja).

„Ami akkor hirtelen támadt és önkényes alakulatnak látszott, arról a kutatások azóta kiderítették, hogyan jött létre: Ady versnyelvének kialakulását a motívumok azóta feltárt eredete világítja meg, legalábbis olyan mértékben, ahogy egy versbeszéd geneziséét ki lehet nyomozni. Eszerint Ady e kötetében oly fordulatszerűnek mutakozó és oly jellegzetes versnyelvének elemei elsősorban nem korábbi verseiben, hanem prózai írásaiban tűntek fel.

A megelőző években írott újságcikkeiben, publicisztikai írásaiban készülődött az a »vizuális tolvajnyelv«, amely a maga korában oly megrökönyödést keltett, és annyi találgatásra adott alkalmat. A képmolekulák elszórtan jelentek meg a prózai írásokban, mindig egy-egy bukkant fel belőlük színesítő elemként a gondolati összefüggés pontos magyarázatot adó szöveggörnyezetében. Így villant fel korábbi cikkekben a Góg és Magóg-hasonlat, a faldöngetés és csaknem az összes többi képi mozzanat.”

Ady nem ösztönös, vagy „homályos” költő volt, ellenkezőleg, igen tudatos, akit foglalkoztatott a versírás mechanizmusa. Mesteri fokra emelte a lélekbeszédet, a többértelműség az ő kezében ragyogó eszközzé vált, végül pedig bizonyos költeményeinek többszörös jelentésrétegei között a

vers születése is megjelenik. A vallás és hit kérdéseire is sajátos módon nyúl hozzá. A modern ember szeretné megtartani az életben a vallás különleges érzését, misztikus hangulatát, de a tanokat, az eszmei háttérrel el akarja tüntetni. Ady nem a vallás misztikus hangulatát hajszolta költői ihletforrás céljából, hanem a bizonyosság és kétkedés ellentétei között hullámzó lélekkel kereste a megnyugvást, a végérvényes választ. A kétkedés nem azonos a tagadással és elutasítással, hanem kínzó, paradox helyzet, amelyből ki kell mozdulni valahogy: „Te vagy ma a legvalóbb Nem-Vagy.”

A szüntelen vibráló értékkel ellentételezések (élet és halál; a költészet megváltó hatalma és gyilkos, őt a rontó életmódra kényszerítő ereje; önfeledt mámor és kegyetlen szerelmi harc; a szellem magasrendű világa és a hétköznapok pragmatizmusa; magyarság-vállalás és a konkrét állapotok elutasítása stb.) az ellentételező képalkotás fénytörésében jelennek meg. „William Empson tipológiáját felhasználva azt lehet mondani, hogy a versek mindig alternatív jelentéstartományokat kínálnak fel, bármelyiket választva végig lehet elemezni őket, de a kiválasztott szempont érvényesítésekor a következő ciklusokban vagy gyakran még ugyanabban a ciklusban is a szempont elvetésére felhívó ellentmondásba ütközik az elemző. Az egyes versek alternatív többértelműsége a kontradiktórius többértelműség nagyobb szerkezeti egységeiben helyezkedik el. Ez okozza Ady kötetének oly rejtelmes kaleidoszkópszerűségét. S ez okozza a nem szűnő szellemi izgalmat, melyet a megjelenésük óta eltelt annyi évtized múltán is kiváltanak.”

Csupa benyomás, változás, felbomlás, a lelket teremtésre, de mindenképpen önvizsgálatra készítő irodalom. Az élet csupa szerepdifferenciálódás, én-átértékelődés (devalválódás?)

„Az Ady-versekben nem az érzéki benyomások szüntelen változásai bontották fel az »én« romantikusan tételezett állandó és változatlan lényegét, hanem a vállalt és a versekben megteremtődött szerepek hívtak életre mindig más és más arcot mutató szubjektumot. S ezek nem időben egymás után léteztek, mint a szenzuális pillanatnyiságok, hanem egyszerre és egymás mellett voltak jelen.

Ezért Ady verseit ebből a szempontból inkább a szerepelméletek alapján lehet megközelíteni és leírni. Ismeretes, hogy Horváth János már Petőfi-monográfiájában felhasználta a költői szerep fogalmát, de ő a szerepet még szembeállította az »őszinte« és »igazi« énnel. A modern szerepelméletek nem ismernek ilyen megkülönböztetést: ezek szerint a személyiség nem akkor nyilvánul meg, amikor leveti a szerepek öltözékét, a személyiség éppen a szerepekben és a szerepek betöltése által bontakozik ki. Az Ady-versek szubjektuma is a szerepek sokféleségében és egy-egy szerepen belül is annak többféle teljesítésmódjában teremtődött meg. A szerepek valóságos életviszonylatokat fejeztek ki, a múlthoz, a jelenhez, az elképzelt jövőhöz való viszonyítás helyzetét ölelték fel, s mint ilyenek nemhogy meghatározták, de megteremtették lírai kimondhatóságuk versszubjektumait. Ezek a versszubjektumok pedig – mivel a szerepek viszonylatok dimenzióiban alakultak ki – nem egyszerűen »én«-formát, hanem látens módon »én és... «-formát öltöttek (én és a költészet, én és a világ stb.)”

A költészet líra, azaz személyesség és dalolás. Ám az énekes, a lant pengetője elválk attól, aki ajkáról kiröppenve dallá változik. Vállaltan, akartan, vagy akaratlanul, vagy fel sem merül a költői

én, aki esetleg csupán a múzsák oltalmáért fohászkodik. Ady azonban egyenesen dörömbölni kezd a magyar irodalom, sőt, Magyarország kapuján. De valójában ki is e faldöngető?

„Ki volt a versekben megszólaló Ady? A bibliai Góg és Magóg fia, a görög Midász utóda? A pogány magyar Vazul leszármazottja, Ond vezér unokája? Muszáj Herkules, Magyar Messiás? Mesebeli János, a Halál rokona? Ki volt az őse, Barla diák, a kálvinista családi rokonság? Hol volt lelki gyökere, Érmindszenten? Zilahon? Váradon? Párizsban? Büszke úr volt? Vérbeli demokrata? Lelki otthona a szépség hétköznapiakat megvető birodalmában volt? Vagy a társadalmi harcok forrongó terepén? A falusi szegénységet pártolta? A városi proletariátust? Köteteinek ellentétező szerkezete, az egyik versben mondott igen és a másikban mondott nem arra vallott, hogy mindez együtt volt az, akit a versekben Ady Endrének nevezünk. Már 1910-ben, egyik legjelentősebb tanulmányában így írt Petőfivel kapcsolatban: »Hogy értenék a mai Hiadorok, hogy valakinek egyszerre nyolcvanezer súlyos és semmi, nagy és kicsi érzésből harsogjon ki a lelke« (Petőfi nem alkuszik). De – és ez a fontos! – Ady nemcsak egyszerre volt az, aminek szerepeiben mutatkozott, hanem külön-külön is. A versek a szerepek szemantikai szintjén nem próbálták egységes egészzé szervezni a versszemélyiség ellentétes sokféleségét. Sőt azt hangsúlyozták, hogy egyszer ilyennek mutatkozik, máskor pedig másnak. Mindig avval azonos, akinek éppen láttatja magát. A század későbbi évtizedeiben feltűntek költők, akik a próteuszi, plurális »én« kifejezésére különféle nyelveken szólalnak meg, a portugál Fernando Pessoa és nálunk Weöres Sándor. Ady verseit azonos lélegzetvétel alakította, de a nyelv és ritmus benső azonosságán is áttört a versén, a »Magam« újra és újra más- és másképp tételezése s e sokféleségből adódó versalkotó szabadság.»

Kenyeres Zoltán szerint Ady egész költészete a „ki vagyok én?” kérdésének jegyében állt, amely újra és újra föltett kérdésre a költő – szinte megelőlegezve a modern személyiség-lélektan eredményeit – egymásba fonódó és egymáson áttűnő vonatkozások és viszonylatok sokaságának lírai beszédmódkká alakításával adott választ. Mutatis mutandis: „kik vagytok ti?” Ady nagyon is jól tudta, hogy kicsoda ő. És hogy hol tart az ország. Minden kérdése vád, számonkérés, mozgósítás. Amit ő már megtett a szellem területén a jövő érdekében, azt miért nem képes megtenni a társadalom? De talán képes... De mégsem. Mert bekövetkezik a világháború. És elveszítjük Erdélyt (is). Amit az Ady-szeizmográf 1912-ben már jelzett.

„Ki vagyok én?” Nem csupán a filozófia, a modernség, de a mindennapok legnagyobb kérdése. Ady Endre pedig válaszolt rá. Nem csupán Kenyeres Zoltán és irodalmártársai, de mindnyájunk kötelessége kibogozni a választ Ady Endre írásaiból, a magyar irodalom örökre felülmúlhatatlan prezentációjából. (Kenyeres Zoltán: Ady, Hungarovox, 2019)

Kaiser László: Ady Endre születésnapján

Ne adjon feloldozást
a pohár bor, semmi.
Nem adhat föloldozást
a csak lenni, a nem keresni.
Ne adjon föloldozást
a muszáj-menekülni –
nem muszáj a Semmi:
hanyatló árnyék ha óriási,
félni tanít – és lenni!

Tóth Árpád: Nézz ránk, Ady Endre!

– *A „Halottak élén” új kiadására* –

Meghalt az Élet, és elmúlt a Harc –
Figyelsz-e még e tespedt, tompa csendre?
A sír mélyéből, büszke, dacos arc,
Figyelsz-e még ránk, harcos Ady Endre?

Érdemes még szemedet vetni ránk?
Nézni a hetyke magyar sors kudarcát?
Országunk csorbult, tépett a gunyánk,
S az isten is arrább fordítja arcát.

Kik körülálltuk a ravatalod,
Ma már tudjuk, vezeklőn, törve, sírva,
Hogy nem te voltál akkor a halott –
Mi dőltünk zsibbadt, léha, szörnyü sírba!

Csak vad órákon kél és kavarog

A szittyá sír, a kísérteti csontház,
És marjuk egymást, esett magyarok,
Árva az árvát, csontvázat a csontváz.

Ó, Ady Endre, Messiás-magyar!
Riaszd szét lidércálmát a halottnak!
Bús Lázár-szívünk még élni akar,
Ontsd rá napos tüzét élő dalodnak!

Ha igazán szerettél, nézz le ránk,
Oszlopnak gyúlva sorsunk síri éjén:
Járj előttünk, dicsőült Égi Láng,
Élni akaró bús halottak élén!

Tóth Árpád: Lélektől lélekig

Állok az ablak mellett éjszaka,
S a mérhetetlen messzeségen át
Szemembe gyűjtöm össze egy szelíd
Távol csillag remegő sugarát.

Billió mérföldekről jött e fény,
Jött a jeges, fekete és kopár
Terek sötétjén lankadatlanul,
S ki tudja, mennyi ezredéve már.

Egy égi üzenet, mely végre most
Hozzám talált, s szememben célhoz ért,
S boldogan hal meg, amíg rácsukom
Fáradt pillám koporsófedelét.

Tanultam én, hogy általszűrve a
Tudósok finom kristályműszerén,
Bús földünkkel s bús testemmel rokon
Elemekről ad hírt az égi fény.

Magamba zárom, véremmé iszom,

És csöndben és tűnődve figyelem,
Mily ős bút zokog a vérnek a fény,
Földnek az ég, elemnek az elem?

Tán fáj a csillagoknak a magány,
A térbe szétszórt milljom árvaság?
S hogy össze nem találunk már soha
A jégen, éjen s messziségen át?

Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szivek!
A Sziriusz van tőlem távolabb
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?

Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges űr lakik!

Tóth Árpád: Körúti hajnal

Vak volt a hajnal, szennyes, szürke. Még
Üveges szemmel aludtak a boltok,
S lomhán söpörtek a vad kővidék
Felvert porában az álmos vicék,
Mint lassú dsinnek, rosszkedvű koboldok.

Egyszerre két tűzfal között kigyúlt
A keleti ég váratlan zsarátja:
Minden üvegre száz napocska hullt,
S az aszfalt szennyén szertesét gurult
A Végtelen Fény milliomm karátja.

Bűvölten állt az utca. Egy sovány
Akác részegen szítta be a drága
Napfényt, és zöld kontyában tétován
Rezdült meg csüggeteg és halovány

Tavaszi kincse: egy-két fürt virága.

A Fénynek földi hang még nem felelt,
Csak a szinek víg pacsirtái zengtek:
Egy kirakatban lila dalra kelt
Egy nyakkendő; de aztán tompa, telt
Hangan a harangok is felmerengtek.

Bús gyárszirána bűgött, majd kopott
Sínjén villamos jajdult ki a térre:
Nappal lett, indult a józan robot,
S már nem látták, a Nap még mint dobott
Arany csókot egy munkáslány kezére...

---

x

Ballai László: A szerelem mítosza

A szerelemnek mítosszá kell válnia,
hisz maga is tenger
simogató lélegzetével, korbácsoló habjaival,
metsző szeleivel és szegélytelenségével.

A szerelemnek mítosszá kell válnia,
meghal a világ, ha mítoszodat,
a legszebbét, örök menyasszonyomét
nem örökítjük tovább.

Ballai László: Eljön a szerelem a tengerért

Eljön a szerelem a tengerért,
fehér ruhában, fodrokkal habozottban
– ki látott még ilyen arát? –
öröklét ígérete árad szét a ködben.

Eljön a szerelem a tengerért,
halotti csend lesz akkor,
mozdulatlanság és némaság
– nem, nem káosz volt a teremtés előtt.

Eljön a szerelem a tengerért,
szigetek, szirtek és tanúk előtt
végtelent ölel a végtelen,
boldogság ámbrás illata lélegzik.

S a horizont alatt marad a tenger,
érte már eljött volna az Isten is.

Húrok

Nándi Mihály: Dekoratív zeneszerző

Képzeljünk el egy ilyen riportot: „A hordóhasú kántor – aki nappal a sört, esténként pedig a bort zúdította magába – üvöltözött, kiabált a kórus tagjaival, akik, szegények, amúgy önkéntes egyházi szolgálatot teljesítettek, ellentétben vele, aki fizetséget húzott a munkájáért. Résznyire szűkült a szeme, még csak szólnia sem kellett, már megalázottnak érezte magát, az aki elébe került és nem nyerte el a tetszését. Vagy hamisan énekelt. Ráadásul a szólamai embertelenül nehezek, még az igen képzett énekesek számára is nehéz próbát jelentenek.”

Mindezt útmutatóul Bach *Máté passiójának* legújabb CD-lemezén. Botrány lenne. Botrány az is, hogy az *Ars Nova* szerkesztője mindent megenged magának. Ugyanis a legújabb irányzatok bemutatása igényli a legnagyobb diszkréciót. Hogy csak maga a zene hasson a hallgatókra. Bánkövy Gyula erre képtelen, lépten-nyomon idéz másoktól, majd – és ez a legrosszabb – első szám harmadik személyben önmagától.

A minap például X.Y.-ről szóló ismertetőjébe azt szötte bele, hogy az illető „igen dekoratív” zeneszerzőhölgy. Ha valaki olvasta Tolsztoj *Kreutzer szonátáját*, az alig ad valamit is a feminista mozgalmakra:

„– De hiszen tudja – kezdte, a teát és a cukrot az útizsákba téve –, hogy az asszonyuralom, amitől a világ szenved, mind ebből származik.

– Miféle asszonyuralom? – mondtam én. – A jog, a jogok nagy része a férfi oldalán van.

– Igen, igen, ez az éppen – szakított félbe –, ez az, amit mondani akarok, épp ez magyarázza meg azt a szokatlan jelenséget, hogy míg egyfelől tökéletesen igaz, hogy a nő a megaláztatás legmélyebb fokára van vetve, másrészt az is igaz, hogy ő uralkodik. Éppen úgy, mint a zsidók, ahogy ők is pénzhatalmukkal fizetnek elnyomatásukért, éppúgy az asszonyok is. „Azt akarjátok, hogy mi csak kereskedők legyünk, jó, kereskedők vagyunk s hatalmunkba kerítünk benneteket” – mondják a zsidók. „Á, ti azt akarjátok – mondják az asszonyok –, hogy az érzékiség tárgya legyünk, jó, mi, mint az érzékiség tárgya, majd rabszolgává teszünk benneteket.” A női jogfosztottság nem az, hogy a nő nem szavazhat, nem lehet bíró – ezekkel a dolgokkal foglalkozni nem jelent semmiféle jogot –, hanem az, hogy nemi tekintetben egyenlő legyen a férfival, meglegyen a joga, hogy óhaja szerint éljen egy férfival, éljen vagy megtartóztassa magát tőle, hogy a maga kívánsága szerint válassza a férfit, s ne legyen választott. Azt mondja, hogy ez idétlen dolog. Jó. De akkor a férfinak se legyenek meg ezek a jogai. Mert a nő most meg van fosztva attól a jogtól, amellyel a férfi rendelkezik. És, hogy ezt a jogfosztást megbosszulja, a férfi érzékiségére hat, s érzékiségén át úgy megalázza, hogy a férfi csak forma szerint választ, a valóságban pedig a nő választ. S midőn egyszer birtokában van ennek az eszköznek, már vissza is él vele, s szörnyű hatalmat nyer az embereken.

– De hát hol van ez a különös hatalom? – kérdeztem.

– Hol ez a hatalom? Hát mindenütt, mindenben. Menjen végig bármely nagyvárosban az áruházakon. Milliók vannak ott, föl sem lehet becsülni a beléölt emberi munkát, és nézze meg, van-e ezeknek az áruházaknak a kilenttizedében valami is, ami a férfi szükségletét szolgálja? Az élet minden fényűzését a nő követeli és tartja fönn. Számolja össze a gyárakat, óriási hányaduk a nők számára gyárt haszontalan díszeket, fogatokat, bútorokat, játékszereket. Emberek milliói, rabszolga nemzedékek pusztulnak el a gyárakban, kizárólag a nők bujaságáért, ebben a fegyencmunkában. Az asszonyok, mint a cárnők, a rabság nehéz béklyójában tartják az emberi nem kilenttizedét. És mindez azért, mert megalázták őket, megfosztották a férfiével egyenlő jogaiktól. S most azzal bosszulják meg magukat, hogy az érzékiségünkre hatnak, a hálójukba fognak. Igen, innen van minden. A nők az érzéki hatás oly eszközét csinálták magukból, hogy férfi nem érintkezhet nyugodtan nővel. Mihelyt egy férfi egy nő közelébe ment, már maszlagos befolyása alá került és meghibbant. Régebben is mindig félszeg, aggodalmas érzésem támadt, amikor egy kiöltözött dámát báli ruhában láttam, most azonban egyenesen félelmetes, direkt valami embert veszélyeztető, törvényellenes dolgot látok benne, rendőrért szeretnék kiáltani, védelmet kérni a veszedelem ellen, követelni, hogy tüntessék el, vigyék el az útból a veszélyes tárgyat.”

Nos, hát alapos vita bontható ki ebből, ám az vitán felül áll, hogy egy zenemű értékét a legkevésbé sem növeli, vagy csökkenti alkotója külleme, lett légyen az nő, vagy férfi. (Amint egy festményét és egy könyvét sem.) Az élet természetéből adódóan persze léteznek nő- és férfihallgatók, a maguk sajátos szempontjaival – és ez a sajátosság valamiképp mindig a szexus

körül forog –, amely azonban mégsem annyira sajátos, hogy a hamis hegedűjáték kitisztuljon a fülükben csak azért, mert a primárius szemrevaló. A koncertterem is közösségi tér, azaz ismerkedésre való, ám a Bartók rádió szerkesztője – ha maga flörtölni siet is a zenei eseményekre – ne tévessze magát össze holmi ócska társkereső szolgálattal.

Olajos István: Tükrök egymásba remegése

Április 25-én az Óbudai Társaskör adott otthont Ballai László barátom szervezésében a fenti elnevezéssel meghirdetett zenés irodalmi estnek. A korábbi hasonló események kedves emléke jóleső várakozással tölthetett el bennünket és a legszerényebb megfogalmazás mellett is bizvást kijelenthetjük, hogy csalódnunk ezúttal sem kellett. A szerző által felolvasott, versben és prózában megalkotott nagyszerű műveket rendkívül szerencsésen egészítették ki a hozzájuk kiválasztott zenedarabok. Hámori Szabolcs nagy átéléssel, eredeti német, illetve orosz nyelven énekelte Schubert és Muszorgszkij szerzeményeit, Hegedűs Gönczy Katalin zongorán, Megyeri Noémi hegedűn, Vályi Csilla pedig gordonkán járult hozzá igényes játékával az est átütő sikeréhez.

Mivel alig néhány nappal jártunk akkor Húsvét után, engem leginkább a halállal kapcsolatos témák ragadtak meg, ezért ezekre vonatkozóan bátorkodtam néhány gondolatot feljegyezni. Mogyeszt Petrovics Muszorgszkij *A halál dalai és táncai* című, Arszenij Arkagyevics Golenyiscsev-Kutuzov költeményeinek felhasználásával komponált dalciklusában a halál mindig más környezetben és alakban jelenik meg. A *Bölcsődalban* a beteg gyermeke mellett virrasztó anyával folytat párbeszédet, miközben a szenvedés csitulása céljából altatót énekel. A szerencsétlen asszony kétségbeesve próbálja távoltartani, ő mégis meghozza a gyermeknek az ígért „békés álmot”. A *Szerenád* egy gyengélkedő leány részére hangzik el, szép tavaszi éjen szerelmes lovag képében érkezik a halál. „A rideg fogság sötétjében fiatalságod elhervad; én, az ismeretlen lovag csodás erővel kiszabadítalak téged” – biztatja epekedő hangon, majd szoros ölelésével gondoskodik erről a bizonyos „szabadulásról”. A harmadik dal a *Trepak*, mely eredetileg egy orosz néptánc elnevezése, ebben az esetben azonban a hóvihárban ittasan hazafelé tántorgó muzsik számára haláltánccá változik. A sötétből felbukkanó cimbora kedvesen invitálja a hóból vetett ágyba pihenésre, ahol a fagy majd elűzi a bűt, a bánatot, a szegénységet. A *hadvezér* szerepében maga kaszás barátunk tündököl, a szörnyű csata éjszakáján a holdnak fényében az ellenséges katonák holttesteit békítő szándékkal hívja seregszemlére. Muszorgszkij rendkívül nagy mennyiségű alkoholt fogyasztott (mindez egyébként akkoriban, különösen Oroszországban, a legkevésbé sem ütött el a szokásostól), közismert portréján vörös orra, „dehidratált” szemei és csapzott hajviselete is erről árulkodnak, és művészetében igen gyakran felmerül a halál gondolata. Addig-addig foglalkozott a halál témájával és emelgette a vodkás poharat, míg 42 évesen Szentpéterváron az elmúlás őt is magával ragadta. Ballai László három kis meséje következett ezután, *A nyúl és a fanyúl*, *A nyúl és a teknős*, *A patkány és a nagykan*, melyek állatokon mutatják be az egyébként emberekre jellemző kivetnivalókat: az ostobaságot, a hamis értékrendet, a rosszul értelmezett jóindulatot, a hatalomvágyat. A halál aratása itt jóval szerényebbnek bizonyult, amennyiben jól emlékszem, a szereplők közül csupán a teknősbéka múlt ki.

Az est második részének első felében Ballai László *Lacrimosa* című költeményével ismerkedhettünk meg. A *Lacrimosa* Mozart Requiemjének részét képezi, bár a hagyomány szerint a nagy komponista 1791. december 5-én bekövetkezett haláláig abból pusztán az első nyolc ütem készült el, a befejezés pedig néhány további téma vázlata, illetve némelyek által feltételezett szóbeli instrukció alapján Josef von Eybler és Franz Xaver Süssmayr nevéhez fűződik. Mozart állítólag még utolsó napján is eme művével foglalkozott, a hála ezért, illetve egész élete fáradásaiért, a gyönyörű melódiákért, amint azt a felolvasásban is hallhattuk, annyi volt, hogy néhányan elmondták érte: „Requiem aeternum dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis” (Adj, Uram, örök nyugodalmat nekik és az örök világosság fényeskedjék nekik), utána pedig:

„A büszke császárváros,
megtagadta, elfeledte,
magány-halálba kergette,
deszkakoporsóba tette,
elkaparta, elvermelte,
jeltelen sírba temette
a legnagyobb osztrákot.”

Bécsben éppen járvány dühöngött, felesége el sem indult temetésére a jeges, havas esős szélviharban, barátai, kollégái sorban visszafordultak, csupán a pap dacolt az elemekkel, hogy feladata végeztével ő is mielőbb eltávozhasson attól a jeltelen sírtól...

„Mindannyiunkért meghalt,
értünk, akik elhagytuk,
a kegyelmünkért esdve,
és nem támadt fel senki
annyiszor, mint Mozart,
valakiért ha szól a Requiem,
az mindig ő.”

Végő nyughelye feledésbe merült, halhatatlan emlékét egy jelképes sír őrzi a bécsi Sankt Marx temetőben.

Mozart *G-dúr triójának* (Köchel-jegyzék száma 564) életvidám hangjai elhessegették a borongós hangulatot, ugyanúgy, amint a húsvéti evangélium nagyszerűsége feledteti a halál rettentését, Nagypéntek komor, megrendítő és gyászos üzenetét. Az Úr búcsúbeszédében ezekkel a szavakkal vigasztalja tanítványait: „Ne féljete, én legyőztem a világot” (Jn 16,33)! „Vad táncokkal a nedves földet letaposom, hogy a síri nyugalomból csontjaitok soha fel ne kelhessenek, hogy a földből senki fel ne támadhasson!” – kiáltja diadalmasan a hadvezér-halál Muszorgszkij művében. Mozart emléke úrrá lett az elmúlt századokon, Jézus azonban a halál felett is győzedelmeskedett! Feltámadását követően eljön félelmek és kétségek között gyötrődő tanítványaihoz, elhozza nekik a reménységet, a szabadságot és az Ő békességét. Ennek tudatában nyugodt szívvel idézhetjük fel református énekeskönyvünk 348. dicséretének 2. versét, mely így kezdődik: „Jézus él, mi is élünk, a haláltól nem félünk...”

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu